

ingediend op **2111** (2023-2024) – Nr. 1
27 maart 2024 (2023-2024)

Voorstel van decreet

van Koen Daniëls, Loes Vandromme, Jean-Jacques De Gucht,
Kathleen Krekels, Hilâl Yalçın en Karolien Grosemans

over de onderwijsdoelen
voor de eerste graad van het secundair onderwijs
en het zevende leerjaar
gericht op het hoger onderwijs
en andere verwante maatregelen

INHOUD

Toelichting	3
Voorstel van decreet	59
Bijlagen bij het voorstel van decreet:	
– Bijlage 1: Eindtermen voor de eerste graad A- en B-stroom	67
– Bijlage 2: Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar dat gericht is op het hoger onderwijs	101
– Bijlage 3: Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar dat gericht is op het hoger onderwijs waaruit de school minstens één onderwijsdoel kiest in functie van de doelgroep en de doorstroom	111

TOELICHTING

I. ALGEMENE TOELICHTING

Dit decreet bevat de eindtermen, de eindtermen basisgeletterdheid en de uitbreidingsdoelen Nederlands voor de eerste graad secundair onderwijs die ontwikkeld en gevalideerd zijn in 2023-2024 en in werking zullen treden op 1 september 2024.

De eindtermen die voorliggen zijn afgestemd op de herwerkte eindtermen voor de tweede en derde graad die in 2023 werden goedgekeurd en die het resultaat zijn van een nieuw evenwicht dat werd gezocht en gevonden na de vernietiging door het Grondwettelijk Hof van de eerder goedgekeurde eindtermen voor de tweede en derde graad. In het akkoord dat na de vernietiging met de onderwijsverstrekkers afgesloten werd en waarvan de Vlaamse Regering op 23 september 2022 via mededeling op de hoogte werd gesteld, werd de volgende passage opgenomen in verband met de eerste graad (VR 2022 2309 MED.0341/1): 'Betrokkenen engageren zich om met een gelijkaardige systematiek en werkwijze aansluitend de eindtermen van de 1e graad te herzien'. De eindtermen die voorliggen in dit decreet werden volgens de principes van de tweede en de derde graad herwerkt, niettegenstaande het decreet van 14 december 2018 niet vernietigd werd. Die herwerking was evenwel noodzakelijk voor de samenhang en de opbouw van leerlijnen tussen de drie graden van het secundair onderwijs. Voor de opmaak van de herwerkte eindtermen van de eerste graad werd vertrokken van de bestaande eindtermen.

De ontwikkelcommissies hebben bij de herwerking ingezet op kwaliteit, niet op kwantiteit. Het gaat er immers niet om hoeveel eindtermen er zijn, wel hoe hoog de lat ligt. Daarbij wordt prioriteit verleend aan de eindtermen van volgende sleutelcompetenties: "competenties in het Nederlands", "competenties in andere talen" en "competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie". Het blijft de bedoeling dat gedurende het geheel van de leerplicht alle 16 sleutelcompetenties aan bod komen.

Dit decreet bevat ook de eindtermen en de specifieke eindtermen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs (na OK3). Aangezien de modernisering van

het secundair onderwijs verder uitgerold wordt en in het zevende leerjaar opstart vanaf 1 september 2025, moeten ook daarvoor doelen worden vastgelegd. Er is een selectie gemaakt uit de eindtermen basisvorming van de dubbele finaliteit tweede en derde graad en uit de specifieke eindtermen van de studierichtingen dubbele finaliteit derde graad.

Het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs is bestemd voor bepaalde leerlingen uit de derde graad arbeidsmarktfinaliteit die na het tweede leerjaar van de derde graad een diploma secundair onderwijs - onderwijskwalificatie niveau 3 behaalden. Die leerlingen hebben de potentie om gerichte professionele bachelors in het verlengde van hun interessegebied te volgen maar hun diploma laat dat niet toe. Het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs geeft wel toegang tot de bacheloropleidingen van het hoger onderwijs en kan voor die leerlingen een oplossing bieden door essentiële kennis, inzichten en vaardigheden in functie van hoger onderwijs te laten inslijpen.

De nieuwe eindtermen vormen binnen een graad en over de graden heen een samenhangend geheel. De eindtermen zijn ontwikkeld in verschillende ontwikkelcommissies. De coördinatie werd opgenomen door een overkoepelende commissie. Deze commissie bewaakte ook de haalbaarheid van de eindtermen. Een valideringscommissie heeft toegezien op de evalueerbaarheid, consistentie en coherentie van de ontwikkelde eindtermen.

Dit decreet bevat tenslotte ook enkele wijzigingen in andere regelgeving.

A. Situering

Het regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2019-2024 formuleert de volgende doelstelling m.b.t. onderwijsdoelen:

"Bij het verder uitrollen van de eindtermen, blijft de focus op kennisverwerving naast aandacht voor vaardigheden en attitudes. De leerplanmakers linken de eindtermen in alle transparantie aan vakken."

1. Codex secundair onderwijs

Zoals gesteld in artikel 139 §1 van de Codex secundair onderwijs zijn eindtermen minimumdoelen die het Vlaams Parlement noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Met minimumdoelen wordt bedoeld: een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, bestemd voor die leerlingenpopulatie. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht om de eindtermen met betrekking tot kennis, inzicht, vaardigheden en bepaalde attitudes bij de leerlingen te bereiken. De eindtermen moeten op populatieniveau worden bereikt. Conform artikel 147/3. §1 tweede lid worden de door het Vlaams Parlement goedgekeurde eindtermen letterlijk opgenomen in de leerplannen.

Eindtermen zijn ambitieuze minimumdoelen. Zij worden geformuleerd in functie van de 16 sleutelcompetenties die decretaal verankerd zijn (Codex secundair onderwijs, artikel 139, §2).

De eindtermen basisgeletterdheid (Codex secundair onderwijs, artikel 139, §1) moeten door elke individuele leerling worden bereikt op het einde van de eerste graad, zowel in de A-stroom als in de B-stroom. Deze eindtermen zijn uit bovenstaand vermelde eindtermen geselecteerd of werden in afstemming daarmee ontwikkeld. De eindtermen basisgeletterdheid worden apart genummerd met de code 'BG'. Het zijn de eindtermen op het einde van de eerste graad die ertoe strekken te kunnen participeren in de maatschappij.

Vanuit die optiek werd bepaald om eindtermen basisgeletterdheid vast te leggen voor de volgende sleutelcompetenties: competenties in het Nederlands, digitale competentie en mediawijsheid en de wiskundige component uit de competenties inzake wiskunde, wetenschappen en technologie. Deze keuze stemt in belangrijke mate overeen met de definitie van geletterdheid uit het Plan geletterdheid (2017)¹: "Geletterdheid omvat de competenties om informatie te verwerven, te verwerken en gericht te gebruiken. Dit betekent met taal, cijfers en grafische gegevens kunnen omgaan en gebruik kunnen maken van ICT. Geletterd zijn is belangrijk om zelfstandig te functioneren en participeren in de samenleving en is nodig om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen en bij te kunnen leren."

Vermits elke leerling de eindtermen basisgeletterdheid moet bereiken op het einde van de eerste graad, wordt op een doordachte manier het minimum aan basisgeletterdheid bepaald in functie van een overstap naar de tweede graad, waar elementaire wiskundige en talige kennis, inzichten en vaardigheden noodzakelijk zijn voor elke studierichting ongeacht de finaliteit en waar de digitale competentie ondersteunend is voor alle sleutelcompetenties.

Voor competenties in het Nederlands zijn voor de eerste graad ook de uitbreidingsdoelen bepaald (Codex secundair onderwijs, artikel 140). Dit zijn extra doelen met een groter abstractieniveau of hogere moeilijkheidsgraad die door een bepaalde leerlingenpopulatie kunnen worden bereikt. De uitbreidingsdoelen Nederlands worden apart genummerd met de code 'UD'. De uitbreidingsdoelen Nederlands voor het eerste leerjaar en het tweede leerjaar van de B-stroom zijn gelijk aan de eindtermen met betrekking tot de competenties in het Nederlands voor respectievelijk het eerste leerjaar en het tweede leerjaar van de A-stroom.

Wat de formulering van de eindtermen betreft, bepaalt het decreet onderwijsdoelen²(26/01/2018), verder in deze tekst kaderdecreet benoemd, zoals opgenomen in artikel 143 van de codex secundair onderwijs: "De

¹ Het Strategisch Plan Geletterdheid 2017 – 2024 (VR 2017 1509 DOC.0878/2TER): <https://www.vlaanderen.be/publicaties/strategisch-plan-geletterdheid-2017-2024>

² Met het kaderdecreet wordt het wijzingsdecreet bedoeld nl. het decreet van 26 januari 2018 tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, en tot wijziging van de decreten Rechtspositie en onderwijspersoneel

ontwikkelcommissie formuleert een beperkt aantal sober geformuleerde, duidelijke, competentiegericht en evalueerbare eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen en specifieke eindtermen waar de aspecten kennis, vaardigheden, inzichten en, indien van toepassing, attitudes aan bod komen. Ze duidt ook het belang en de uitgangspunten ervan aan.”

Deze bepalingen vormen ook voor de herwerking van de eindtermen voor de eerste graad en voor de selectie van de (specifieke) eindtermen van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs de legistische basis.

De geformuleerde eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands van de eerste graad zijn van toepassing op het voltijds gewoon secundair onderwijs inclusief opleidingsvorm 4 (OV4) van het buitengewoon secundair onderwijs. Ook de geformuleerde (specifieke) eindtermen van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs (na OK3) zijn van toepassing op het voltijds gewoon secundair onderwijs inclusief opleidingsvorm 4 (OV4) van het buitengewoon secundair onderwijs.

2. Conceptnota aanpak (specifieke) eindtermen eerste graad en zevende jaar secundair onderwijs van 14 juli 2023 ³

Om de samenhang te verzekeren tussen de drie graden van het secundair onderwijs werd een conceptnota uitgewerkt die op 14 juli 2023 meegedeeld werd aan de Vlaamse Regering. Hierin werden een aantal keuzes gemaakt m.b.t. het proces en de opmaak van de (specifieke) eindtermen, naar analogie met de tweede en de derde graad. De nieuwe werkwijze en inhoudelijke klemtonen in de nieuwe eindtermen van de tweede en derde graad secundair onderwijs hebben immers ook een impact op de eindtermen van de eerste graad secundair onderwijs. De conceptnota heeft niet als doelstelling het ambitieniveau te verlagen, maar wel om doordachte keuzes te maken en prioriteiten te stellen rekening houdend met de eigenheid en de profilering van de A- en B-stroom en van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs. De conceptnota creëert ruimte met betrekking tot de gehanteerde methodiek, de omvang, de gedetailleerdheid en de haalbaarheid van de (specifieke) eindtermen alsook voor het eigen pedagogisch project en de, in beginsel, verzoenbaarheid hiermee.

Globale Aanpak

i. Minimumdoelen

Eindtermen zijn ambitieuze minimumdoelen, te behalen op populatieniveau. We benoemen de ‘eindtermen’ dan ook maximaal mogelijk als ‘minimumdoelen’. Zij vertrekken van de 16 sleutelcompetenties die zijn ingeschreven in het kaderdecreet onderwijsdoelen.

³(VR 2023 1407 MED.0256/1TER)

ii. Aanpak formulering sleutelcompetenties en eindtermen

De minimumdoelen voor de eerste graad secundair onderwijs worden geactualiseerd. De nieuwe werkwijze en inhoudelijke klemtonen in de nieuwe minimumdoelen van de tweede en derde graad secundair onderwijs hebben namelijk een impact op de minimumdoelen van de eerste graad secundair onderwijs. Meteen worden ook de minimumdoelen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs vastgelegd aangezien de modernisering van het secundair onderwijs daar opstart vanaf 1 september 2025. Hiervoor zal een selectie gemaakt worden uit de minimumdoelen van de dubbele finaliteit tweede en derde graad. De nieuwe eindtermen zullen cf. het kaderdecreet sober, duidelijk, competentiegericht en evalueerbaar geformuleerd zijn.

- Sleutelcompetenties

Het gaat om volgende sleutelcompetenties:

1. competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid;
2. competenties in het Nederlands;
3. competenties in andere talen;
4. digitale competentie en mediawijsheid;
5. sociaal-relatieve competenties;
6. competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie
7. burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven;
8. competenties met betrekking tot historisch bewustzijn;
9. competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn;
10. competenties inzake duurzaamheid;
11. economische en financiële competenties;
12. juridische competenties;
13. leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken;
14. zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid;
15. ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties;
16. cultureel bewustzijn en culturele expressie.

De sleutelcompetenties worden in samenhang gelezen. Gedurende het geheel van de leerplicht dienen alle sleutelcompetenties aan bod te komen.

Bij de minimumdoelen voor de eerste graad secundair onderwijs en het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs wordt er prioriteit verleend aan de sleutelcompetenties Nederlands, andere talen en wiskunde, exacte wetenschappen en technologie.

Om de haalbaarheid van het curriculum te bewaken, zal niet elke sleutelcompetentie evenveel nadruk krijgen in het vernieuwde curriculum voor de eerste graad secundair onderwijs. Het aantal doelen of de omvang ervan zal verschillen naargelang de sleutelcompetentie. Net zoals bij de ontwikkeling van de

minimumdoelen tweede en derde graad secundair onderwijs, kunnen de ontwikkelcommissies ervoor kiezen om geen afzonderlijke minimumdoelen te ontwikkelen voor bepaalde sleutelcompetenties, maar te verwijzen naar de minimumdoelen van inhoudelijk verwante sleutelcompetenties.

- Reductie en versoering eindtermen

Bij de opmaak van de nieuwe minimumdoelen wordt rekening gehouden met volgende uitgangspunten:

✓We leggen een beperkt aantal van sober geformuleerde, duidelijke, competentiegericht en evalueerbare eindtermen vast waar kennis telkens geëxpliciteerd wordt en vaardigheden, inzichten en indien van toepassing attitudes aan bod komen.

✓Als uitgangspunt voor de minimumdoelen van de eerste graad vertrekken we hierbij van de huidige minimumdoelen eerste graad secundair onderwijs én de vernieuwde minimumdoelen tweede en derde graad secundair onderwijs.

✓Als uitgangspunt voor de minimumdoelen van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs, waarin een diploma secundair onderwijs (onderwijskwalificatie 4) wordt uitgereikt, vertrekken we van de vernieuwde minimumdoelen van de tweede en de derde graad dubbele finaliteit.

✓Eindtermen hebben geen didactische inkleuring.

✓Het kaderdecreet bepaalt dat eindtermen voor de eerste graad geformuleerd worden per stroom. Dit betekent dat er minimumdoelen geformuleerd moeten worden voor de A- en de B-stroom.

iii. Werkwijze

De overkoepelende commissie houdt toezicht op de werking van de diverse ontwikkelcommissies en bewaakt tijdens het gehele proces de volledige set van eindtermen in functie van de haalbaarheid. De overkoepelende commissie bestaat uit 12 leden: twee vertegenwoordigers vanuit de verschillende onderwijsverstrekkers en twee vertegenwoordigers van de bevoegde administratie. In functie van de agenda kunnen de onderwijsverstrekkers samen beslissen om één of enkele specialisten uit te nodigen in een adviserende rol.

Voor het vastleggen van de minimumdoelen van het zevende leerjaar gericht op hoger onderwijs wordt tevens gewerkt met één ontwikkelcommissie.

Vanuit de overkoepelende commissie vertrekt een voorstel van minimumdoelen eerste graad secundair onderwijs naar de ontwikkelcommissies op basis van de eerder goedgekeurde minimumdoelen eerste graad secundair onderwijs.

Vanuit de overkoepelende commissie vertrekt een voorstel van minimumdoelen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs naar de ontwikkelcommissie op basis van een selectie van de minimumdoelen van de tweede en de derde graad dubbele finaliteit.

Voor beide geldt:

- De ontwikkelcommissies komen elk voor hun eigen opdracht in consensus tot een voorstel.
Wanneer de ontwikkelcommissie niet tot een consensus komt, gaan de diverse beargumenteerde standpunten naar de overkoepelende commissie die een beslissing neemt.
- Het voorstel wordt vervolgens bezorgd aan de valideringscommissie die tussentijdse feedback geeft over de coherentie, de consistentie en de evalueerbaarheid.
- De tussentijdse feedback wordt verwerkt door de overkoepelende commissie in samenwerking met de ontwikkelcommissies.
- Wanneer er geen compromis wordt gevonden na de tussentijdse feedback tussen de overkoepelende commissie en de valideringscommissie treedt de minister van Onderwijs op in een bemiddelende rol.
- De valideringscommissie gaat over tot een finale validering.
- Wanneer er geen compromis wordt gevonden na de finale validering tussen de overkoepelende commissie en de valideringscommissie treedt de minister van Onderwijs op in een bemiddelende rol.

Doorheen het volledige proces is er nood aan duidelijke afspraken en wordt gewerkt met duidelijke verslaggeving. Op regelmatige basis is er overleg tussen de minister, de hoofden van de onderwijsverstrekkers en de valideringscommissie.

AFSPRAKENKADER EINDTERMEN EERSTE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS EN ZEVENDE LEERJAAR GERICHT OP HET HOGER ONDERWIJS

Dit afsprakenkader dient samen gelezen te worden met de globale aanpak. Beide dienen als leidraad voor de werkzaamheden van de overkoepelende commissie, de ontwikkelcommissies en de valideringscommissie.

Volgende richtlijnen gelden:

i. Minimumdoelen

We benoemen de 'eindtermen' zo maximaal mogelijk als 'minimumdoelen'. Hiervoor passen we het kaderdecreet (2018) niet aan. De eindtermen (of minimumdoelen) worden letterlijk opgenomen in de leerplannen wat tot gevolg heeft dat ze, in beginsel, verzoenbaar moeten zijn met de verschillende eigen pedagogische projecten, en ook voldoende ruimte moeten laten voor de formulering van eigen doelen passend binnen het eigen pedagogisch project. De minimumdoelen worden wel voldoende concreet en duidelijk geformuleerd.

ii. Wat betreft de sleutelcompetenties

De sleutelcompetenties worden in samenhang gelezen. Dat betekent dat ✓herhalingen geschrapt worden: eindtermen zijn slechts bij één sleutelcompetentie terug te vinden;

✓sommige sleutelcompetenties “leeg” kunnen blijven (zoals dat vandaag de facto al het geval is met SC 10, 12 en 14) maar waar er een algemene formulering of verwijzing(en) opgenomen wordt/worden;

✓sommige sleutelcompetenties heel summier kunnen worden ingevuld;

Er wordt voor de eerste graad prioriteit verleend aan de eindtermen van de sleutelcompetenties Nederlands, andere talen en wiskunde, exacte wetenschappen en technologie.

Om de haalbaarheid van het curriculum te bewaken, zal niet geselecteerd worden uit elke sleutelcompetentie voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs. Hoewel die sleutelcompetenties waardevol kunnen zijn in functie van het aanscherpen van complexiteit en abstractieniveau, worden ze toch niet weerhouden omwille van de haalbaarheid in het kader van het tijdsbestek voor eindtermen.

iii. Wat betreft de opbouw van de eindtermen

Als uitgangspunt vertrekken we van de principes gehanteerd bij de nieuwe minimumdoelen tweede en derde graad secundair onderwijs. Dit operationaliseren we op grond van volgende principes:

✓Minimumdoelen worden sober geformuleerd in doelzinnen met duidelijke handelingswerkwoorden waarbij de kennis telkens geëxpliciteerd wordt en desgevallend de relevante context. Het geheel van elk minimumdoel is zo geschreven dat duidelijk is wat wordt verwacht (evalueerbaarheid). De minimumdoelen zijn in hun samenhang competentiegericht: de totale set van minimumdoelen bepaalt het vermogen van leerlingen om kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes aan te wenden in hun handelen. Niet in elk minimumdoel komen die elementen allemaal noodzakelijk apart aan bod.

✓Een minimumdoel bestaat in beginsel uit één doelzin met één handelingswerkwoord maar waar nodig kan gekozen worden voor meerdere handelingswerkwoorden.

✓De kennis wordt in principe geïntegreerd in de doelzin en wordt desgevallend apart geëxpliciteerd.

✓Relevante, functionele contexten worden enkel in de doelzin opgenomen indien noodzakelijk. Uitzonderlijk kunnen die opgenomen worden in een verduidelijkende voetnoot bij het minimumdoel.

✓Minimumdoelen hebben geen didactische inkleuring.

✓Kennis die aan bod kwam in de minimumdoelen van het basisonderwijs of een voorafgaande graad, wordt in de regel niet meer herhaald in de eindtermen van de daaropvolgende graad, met uitzondering van de minimumdoelen voor de B-stroom.

✓Wanneer minimumdoelen een identieke formulering hebben wordt de aanduiding van de leerlijn vermeld als voetnoot. Waar nodig worden minimumdoelen verder geconcretiseerd via een “zoals-constructie” opgenomen in de memorie van toelichting bij het decreet.

✓We schrappen de cognitieve, de affectieve en de psychomotorische dimensies evenals de bouwstenen.

✓Ten bate van soberheid en duidelijkheid formuleren we kenniselementen in de regel slechts eenmaal in de totale set van minimumdoelen per graad, namelijk daar waar ze inhoudelijk het meest relevant zijn.

✓Wat de haalbaarheid betreft:

o Het geheel van de minimumdoelen mag niet het geheel van de onderwijstijd omhelzen. De onderwijsverstrekkers maken een eigen afweging inzake de benodigde en beschikbare onderwijstijd voor het bereiken van de minimumdoelen. Sommige onderwijsverstrekkers zullen zich ter zake laten leiden door een specifieke verhouding.

iv. Wat betreft de werkwijze

De overkoepelende commissie, de ontwikkelcommissies en de valideringscommissie worden ondersteund door de administratie die een faciliterende rol heeft en instaat voor de coördinatie van de overlegmomenten, de verslaggeving en het in kaart brengen van de onderlinge consistentie.

3. Bijkomende afspraken voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs in aanvulling op de conceptnota

i. Wat betreft de wetenschapsdomeinen

Er wordt voor het zevende leerjaar een selectie gemaakt uit de specifieke eindtermen van enkele onderdelen van wetenschapsdomeinen van de dubbele finaliteit. De meeste van deze specifieke eindtermen behoren tot een keuzelijst (zie punt 3 ii). Enkel de specifieke eindterm uit het onderdeel Generieke doorstroomcompetenties van het wetenschapsdomein Algemene Doorstroomcompetenties is minimaal verplicht.

ii. Wat betreft de lijst met onderwijsdoelen waaruit de school minimaal één onderwijsdoel kiest

Uit de lijst met (specifieke) eindtermen (bijlage 3 bij het decreet) selecteert de school of het schoolbestuur minstens één (specifieke) eindterm. Deze lijst met onderwijsdoelen is zodanig samengesteld dat deze toelaat om in te spelen op interesses van leerlingen. Hij geeft leerlingen de kans om kennis te maken met de complexiteit van een wetenschapsdomein in het hoger onderwijs. De selectie houdt verband met gerichte doorstroom naar professionele bachelors en het werken aan de geselecteerde (specifieke) eindterm(en) dient - zonder bijkomende planlast - aangetoond te kunnen worden tijdens een doorlichting.

B. Inhoud

1. Herwerkte onderwijsdoelen voor de eerste graad

Het toekomstige Vlaamse onderwijs ambieert dat jongeren in het secundair onderwijs competenties ontwikkelen die bijdragen tot hun persoonlijke ontwikkeling en hen toelaten om autonoom en interactief in de samenleving te functioneren en er een bijdrage aan te leveren. Dat veronderstelt overdracht van kennis, inzicht, vaardigheden, attitudes en waarden tussen generaties maar ook het kritisch overstijgen van trends. Het secundair onderwijs bereidt jongeren ook voor op het functioneren op de arbeidsmarkt en/of het doorstromen naar het hoger onderwijs en vervolgopleidingen. De ambitie is elke jongere blijvend uit te dagen, zodat zoveel mogelijk jongeren uitblinken in hun talenten en hun interesses versterkt worden.

De eindtermen zijn in hun geheel competentiegericht geformuleerd.

Bij de herwerking van de eindtermen is uitgegaan van een reductie en een versobering op vlak van inhoud en systematiek. Het verwachte minimumniveau moet duidelijk zijn en de eindterm moet evalueerbaar zijn. Daarnaast geven de eindtermen voldoende ruimte aan de leerkrachten, schoolteams en schoolbesturen om te remediëren, verdiepen en versterken op maat van de leerling. De eindtermen zijn in evenwicht met de grondwettelijke vrijheid van onderwijs. Ze zijn verzoenbaar met het pedagogische project en laten voldoende ruimte voor de formulering van eigen doelen die passen in het eigen pedagogisch project.

1.1. Leidende principes voor de herwerking van de onderwijsdoelen

De eindtermen eerste graad uit het decreet van 14 december 2018 vormen het vertrekpunt van de herwerking. Daarnaast is rekening gehouden met de door het parlement goedgekeurde eindtermen voor de tweede en de derde graad. Bij het formuleren van eindtermen voor de basisvorming is er over gewaakt dat het ambitieniveau hoog ligt voor alle leerlingen. De eindtermen basisvorming zijn voor de verschillende sleutelcompetenties zo herwerkt dat ze haalbaar zijn voor alle leerlingenprofielen in de eerste graad en dat er ruimte is om de eindtermen basisvorming met voldoende diepgang te realiseren.

1.1.1 Samenhang tussen de sleutelcompetenties

De samenhang binnen en tussen de sleutelcompetenties staat centraal. De volledige set aan eindtermen moet dan ook in samenhang gelezen worden.

De sleutelcompetenties 2 (Competenties in het Nederlands), 3 (Competenties in andere talen) en 6 (Competenties in zake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie) zijn prioritair, maar gedurende het geheel van de leerplicht komen alle sleutelcompetenties aan bod.

Sommige sleutelcompetenties (10, 12, 14) blijven leeg omdat ze in andere sleutelcompetenties aan bod komen.

Bepaalde competenties behoren tot meerdere sleutelcompetenties, maar worden slechts onder één sleutelcompetentie opgenomen. Hetzelfde geldt voor minimaal noodzakelijke kennis die essentieel is voor de realisatie van verschillende eindtermen. Ook die kennis wordt in de regel bij maar één eindterm opgenomen. Er wordt uitgegaan van de professionaliteit van de leraar en het lerarenteam die impliceert dat de eindtermen in samenhang worden gelezen en gerealiseerd. De indeling in sleutelcompetenties zegt niets over hoe de eindtermen gerealiseerd moeten worden. Het zijn de schoolbesturen die de verbinding maken tussen de eindtermen en de vakken of vakkenclusters (Codex secundair onderwijs, artikel 139, §2).

Een voorbeeld:

- Problemen oplossen behoort tot sleutelcompetentie 13 'leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken', maar maakt ook een essentieel onderdeel uit van sleutelcompetentie 6 'competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie'. Er is voor gekozen om enkel expliciet in sleutelcompetentie 6 eindtermen op te nemen m.b.t. probleemoplossende vaardigheden, namelijk:
 - 06.21 De leerlingen lossen vraagstukken en problemen op door te mathematiseren en demathematiseren en door gebruik te maken van heuristieken (A-stroom);
 - 06.11 De leerlingen lossen vanuit betekenisvolle contexten problemen op door wiskundige concepten en vaardigheden in te zetten (B-stroom);
 - 06.38 (A-stroom) en 06.23 (B-stroom) De leerlingen doorlopen een technisch proces om een technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria (A- en B-stroom).
 - 06.43 (A-stroom) en 06.28 (B-stroom) De leerlingen ontwerpen een oplossing voor een probleem door wetenschappen, technologie of wiskunde geïntegreerd aan te wenden (A- en B-stroom).

Aangezien het de schoolbesturen zijn die bepalen welke eindtermen in welke vakken(clusters) aan bod komen, kunnen leraren(teams) een transfer leggen naar andere vakken en kan 'problemen oplossen' ook in andere vakken gerealiseerd worden dan wiskunde, wetenschappen of techniek.

1.1.2 Opbouw van de onderwijsdoelen

Kennis

1. Kennis is zoveel mogelijk geïntegreerd in de doelzin.

Voorbeeld: SC 6 (Competenties inzake wiskunde), A-stroom:

06.02 De leerlingen zetten rationale getallen om van de ene naar de andere voorstellingswijze: decimale vorm, breuk en procent.

2. Indien nodig kan kennis ook apart geëxpliciteerd worden in een bijkomende afbakening bij de doelzin. Die bijkomende afbakening is een aanvulling of precisering van elementen die niet noodzakelijk uit de doelzin blijken, maar die wel van belang zijn om de doelzin te realiseren. De bijkomende afbakening staat dus altijd in relatie tot de doelzin. Het geheel van de doelzin en de bijhorende afbakening geeft aan wat minimaal wordt verwacht.

Voorbeeld: SC 6 (Competenties inzake wiskunde), B-stroom:

06.04 De leerlingen identificeren meetkundige objecten en relaties in het vlak in betekenisvolle contexten.

- Meetkundige objecten: rechte, lijnstuk, soorten hoeken, soorten driehoeken, soorten vierhoeken, veelhoek, cirkel
- Meetkundige relaties: evenwijdig, snijdend, loodrecht
- Meting van hoekgrootte en lengte van een lijnstuk

3. Ten bate van soberheid en duidelijkheid komen kenniselementen in de regel slechts eenmaal voor in de totale set van eindtermen per graad, namelijk daar waar ze inhoudelijk het meest relevant zijn.

Handelingswerkwoorden

Een eindterm bestaat uit één doelzin met één handelingswerkwoord. Waar nodig is uitzonderlijk gekozen voor meerdere handelingswerkwoorden. Om een handelingswerkwoord te kiezen werd gebruik gemaakt van een glossarium aan werkwoorden. Het glossarium, dat hierna volgt, geeft meer duiding bij bepaalde handelingswerkwoorden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Aangeven		
Aanpassen		
Aantonen		
Afronden		
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Balanceren		
Beargumenteren	<i>Verklaren</i>	Motiveren, uitleggen waarom
Beheren		

Benoemen		
Beoordelen	<i>Evalueren</i>	Een gemotiveerd waardeoordeel geven
Bepalen		
Berekenen	<i>Berekeningen uitvoeren</i>	
Berekeningen uitvoeren	<i>Berekenen</i>	
Beschrijven	<i>Toelichten, uitleggen</i>	
Besluiten		
Bespreken		
Betekenis geven aan	<i>Interpreteren</i>	
Beveiligen		
Bewerkingen uitvoeren		
Bijsturen		
Borgen		
Chemische formules opstellen		
Classificeren		
Creëren		
Debuggen		
Deelnemen aan		
De reactievergelijking opstellen		
Duiden		
Een argumentatie ontwikkelen		
Een (...)cyclus doorlopen	<i>Een (...)proces doorlopen</i>	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Een (deel)oplossing ontwerpen		
Een dubbele boekhouding voeren		
Een historische vraag beantwoorden		
Een ontwerp maken		
Een ontwerp uitvoeren		

Een oplossing ontwikkelen		
Een (...)proces doorlopen	<i>Een (...)cyclus doorlopen</i>	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
De evenwichtsvergelijkingen opstellen		
Evalueren	<i>Beoordelen</i>	
Formuleren		
Gebruiken	<i>Hanteren, inzetten, toepassen</i>	
Genereren		
Grafisch afleiden		
Hanteren	<i>Gebruiken, inzetten, toepassen</i>	
Herformuleren		
Het verband leggen tussen		
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...;
Illustreeren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
Implementeren		
In dialoog gaan over	<i>In interactie gaan over</i>	
In interactie gaan over	<i>In dialoog gaan over</i>	
Interpreteren	<i>Betekenis geven aan</i>	
Inzetten	<i>Gebruiken, hanteren, toepassen</i>	
In interactie gaan		
In verband brengen met		
Kritisch omgaan met	<i>Kritisch gebruiken</i>	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Lokaliseren		
Metingen uitvoeren		

Modelleren		
Notities nemen		
Omzetten		
Onderzoeken	<i>Onderzoek voeren</i>	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Onderzoek voeren	<i>Onderzoeken</i>	
Ontwerpen		
Ontwikkelen		
Opbouwen (van inzicht, een referentiekader ...)		
Op een onderbouwde manier beoordelen		
Oplossen		
Opstellen		
Ordenen		
Participeren aan		
Programmeren		
Reactievergelijkingen opstellen		
Realiseren		
Redigeren		
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Rekenen met		
Respecteren		
Respectvol omgaan met		
Samenstellen		
Samenvatten		
Schatten		
Schrijven		
Selecteren		
Situeren		

Spreken		
Stoichiometrische berekeningen uitvoeren		
Tekenen		
Testen	<i>Toetsen</i>	
Toelichten	<i>Beschrijven, uitleggen</i>	
Toepassen	<i>Gebruiken, hanteren, inzetten</i>	
Toetsen	<i>Testen</i>	
Uitdrukken		
Uitleggen	<i>Beschrijven, toelichten</i>	
Uitvoeren		
Verbanden leggen tussen		
Verduidelijken		
Vergelijken		
Verklaren	<i>Beargumenteren</i>	
Verwerken		
Verwoorden		
Voorbeelden geven van		
Voorspellen		
Voorstellen		
Waarnemen		
Werken		
Zich uitdrukken		
Zoeken		

Identieke eindtermen voor 1ste, 2de of 3de graad

Sommige eindtermen kunnen in meerdere graden voorkomen. De leerlijn heeft te maken met de context waarin de eindtermen voorkomen en met de ontwikkeling van de leerlingen.

Waar mogelijk wordt het verschil verduidelijkt in de doelzin.

Voorbeeld: SC6 (Competenties inzake wiskunde), A-stroom:

06.23 (A-stroom): De leerlingen beschrijven fenomenen uit de realiteit aan de hand van wiskundige concepten uit de eerste graad.

Waar opname in de doelzin de leesbaarheid ervan bemoeilijkt is het verschil tussen de twee graden via een voetnoot verduidelijkt.

Enkele voorbeelden:

- SC 3 (Competenties in andere talen), A-stroom:

03.09 De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit.

Teksten in het Engels en in het Frans

Voetnoot: Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

- SC6 (STEM), A- en B-stroom:

06.43 (A-stroom), 06.28 (B-stroom) De leerlingen ontwerpen een oplossing voor een probleem door wetenschappen, technologie of wiskunde geïntegreerd aan te wenden.

Voetnoot: Rekening houdend met concepten van de eerste graad en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

- SC16 (Cultureel bewustzijn en culturele expressie), A- en B-stroom:

16.03 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.

Voetnoot: Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Zoals-constructies

Om bepaalde eindtermen te concretiseren of te verduidelijken wordt in deze memorie van toelichting bij het decreet gebruik gemaakt van een "zoals-constructie". Die constructie is illustratief en kan de gebruiker van de eindterm verder op weg helpen.

Enkele voorbeelden:

- SC 1 (Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid), A- en B-stroom:

01.05 De leerlingen voeren motorische basisvaardigheden uit, rekening houdend met ergonomische principes en de evolutie van hun fysieke capaciteiten.

Verdere concretisering of verduidelijking:

- Motorische basisvaardigheden zoals balanceren, wentelen, springen, rollen, klauteren, klimmen, ritmisch bewegen, lopen, vangen, werpen, terugslaan, vallen, mee- en tegengaan in beweging

- Ergonomische principes zoals van toepassing bij heffen, tillen, staan, verplaatsen, rughygiëne

- SC 8 (Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn), A-stroom:

08.01 De leerlingen bouwen een historisch referentiekader op met structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken eigen aan de prehistorie, het oude nabije oosten en de klassieke oudheid.

Verdere concretisering of verduidelijking:

Structuurbegrippen met betrekking tot:

- tijd zoals millennium, eeuw, jaar, tijdrekening, chronologie, periode, continuïteit, verandering, evolutie, revolutie, duur;

- ruimte zoals lokaal, regionaal, stedelijk en ruraal, continentaal en maritiem.

Kenmerken van samenlevingen uit elk van de drie bestudeerde periodes, voor elk van de maatschappelijke domeinen:

- Politiek: zoals stadstaat, rijk, dynastie, republiek, autocratie, aristocratie, democratie, imperialisme, kolonisatie, ambtenaren

- Sociaal: zoals nomadische samenleving, sedentaire samenleving, standenmaatschappij, patriarchale samenleving, migratie, ongelijkheid, slavernij, burgerrechten, oorlog en vrede

- Cultureel: zoals mythologie, wetenschappen, filosofie, natuurreligie, polytheïsme, monotheïsme, staatsgodsdienst, kunstuiting, schriftsoorten, cultuur, mondelinge traditie, multiculturele samenleving

- Economisch: zoals jager-verzamelaar, agrarische (r)evolutie (of: neolithische revolutie), landbouw, ambacht, handel, ruileconomie, geldeconomie

1.2 Uitgangspunten eindtermen eerste graad

Sleutelcompetentie 1: Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid

Algemeen

Sleutelcompetentie 1 bevat drie belangrijke insteken: levensreddend handelen, gezondheidsvaardigheden en bewegingsvaardigheden.

Levensreddend handelen

Levensreddende technieken komen het best aan bod in alle graden zodat leerlingen ze nadien systematisch in een noodsituatie kunnen toepassen. In de eerste graad wordt gefocust op technieken voor eerste hulp bij ongevallen in een gesimuleerde leeromgeving.

Gezondheidsvaardigheden

Het ontwikkelen van een gezonde levensstijl is een levenslange opdracht. Via deze eindterm krijgen leerlingen handvatten (gezondheidsvaardigheden) aangereikt om later die attitude te bereiken.

Bij het formuleren van de eindterm is uitgegaan van een holistische visie op gezondheid. Daarom is ook uitdrukkelijk opgenomen dat de ontwikkeling van gezondheidsvaardigheden in functie staat van het fysieke en mentale welzijn. Het fysieke welzijn wordt ondersteund door het inoefenen van bewegingsvaardigheden. Het mentale welzijn wordt versterkt door de opname van ET 05.01 bij sleutelcompetentie 5 (Sociaal-relatieve competenties): respectvol en constructief met anderen in interactie gaan rekening houdend met elkaars grenzen.

Vanuit het decreet leerlingenbegeleiding zijn scholen verplicht een beleid inzake preventieve gezondheid uit te werken. Scholen kunnen via deze eindterm vanuit de koppeling met hun pedagogisch project en met hun gezondheidsbeleid een leerlijn uitwerken die ruimte biedt om in te zetten op thema's die relevant zijn voor de betrokken leerlingengroep (= whole school approach).

Bewegingsvaardigheden

Bij bewegingsvaardigheden is er aandacht voor: activiteiten in verschillende bewegingsdomeinen, KLUSCE (kracht, lenigheid, uithouding, snelheid, coördinatie en evenwicht), motorische basisvaardigheden, principes en technieken in sport en spel en principes van verantwoord en veilig gedrag in sport en spel.

Het is belangrijk dat leerlingen gezond leren bewegen in functie van levenslang bewegen. Daarom is bij de eindtermen met betrekking tot KLUSCE en motorische basisvaardigheden uitdrukkelijk opgenomen dat leerlingen rekening dienen te houden met de evolutie van hun eigen capaciteiten.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Soms wordt een bijkomende verduidelijking aangebracht. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

01.01 (A- en B-stroom): De leerlingen passen technieken voor eerste hulp bij ongevallen toe in een gesimuleerde leeromgeving.

Technieken voor eerste hulp bij ongevallen zoals verstuiking, wonde, bloedneus, brandwonde.

01.02 (A- en B-stroom) De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's.

Gezondheidsvaardigheden met betrekking tot

- voeding zoals ultrabewerkt voedsel, gezonde snacks, duurzame voeding, evenwichtige voeding;
- hygiëne zoals basisregels voor lichaams-, mond- en handhygiëne;
- beweging zoals beweegnormen, sedentair gedrag;

- seksuele gezondheid en seksuele ontwikkeling in de puberteit;
- verslavingen: middelen en handelingen.

01.03 (A- en B-stroom): De leerlingen voeren conform de beweegrichtlijnen in verschillende bewegingsomgevingen activiteiten uit in verschillende individuele, interactieve en ritmisch expressieve bewegingsdomeinen.

Het is aangewezen om dit doel in verschillende spelvormen en sporten te realiseren met het oog op het aanwakken van de interesse voor en het plezier in beweging en sport in functie van het individueel levenslang bewegen en sporten. Bewegingsomgevingen zoals sportzaal, sportveld, speelplein, aquatisch milieu.

01.05 (A- en B-stroom): De leerlingen voeren motorische basisvaardigheden uit, rekening houdend met ergonomische principes en de evolutie van hun fysieke capaciteiten.

Motorische basisvaardigheden zoals balanceren, wentelen, springen, rollen, klauteren, klimmen, ritmisch bewegen, lopen, vangen, werpen, terugslaan, vallen, mee- en tegengaan in beweging.

Ergonomische principes zoals van toepassing bij heffen, tillen, staan, verplaatsen, rughygiëne.

01.06 (A- en B-stroom): De leerlingen passen tactieken en principes toe met respect voor de afgesproken regels en rollen in sport en spel.

Rollen in sport en spel zoals de beoefenaar, de coach, de scheidsrechter, de winnaar, de verliezer.

Bij 01.02 (A- en B-stroom): De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's. wordt een bijkomende verduidelijking aangebracht.

Het ontwikkelen van een gezonde levensstijl is een levenslange opdracht. Via deze eindterm krijgen leerlingen handvatten (gezondheidsvaardigheden) aangereikt om later die attitude te bereiken.

Bij het formuleren van de eindterm is uitgegaan van een holistische visie op gezondheid. Daarom is ook uitdrukkelijk opgenomen dat de ontwikkeling van gezondheidsvaardigheden in functie staat van het fysieke en mentale welzijn.

Sleutelcompetentie 2: Competenties in het Nederlands

Algemeen

De eindtermen voor Competenties in het Nederlands nemen als uitgangspunt de definitie van de Nederlandse Taalunie: "Taalcompetentie is (...) nodig om geschreven, gesproken en multimodale teksten te begrijpen, te evalueren en te gebruiken zodat (...) volwaardige deelname aan de samenleving mogelijk wordt; (...) de eigen doelen gerealiseerd kunnen worden; (...) de eigen kennis en

mogelijkheden levenslang en duurzaam kunnen worden ontwikkeld” (Nederlandse Taalunie, *Iedereen taalcompetent*, 2017). Ze dienen dus ook in samenhang te worden gelezen.

De eindtermen Competenties in het Nederlands houden in globaal verband met volgende componenten van taalcompetentie:

- doelgericht lezen en luisteren, spreken en schrijven, mondelinge en schriftelijke interactie;
- inzicht in strategieën ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen;
- toepassing van eerder en nieuwverworven woordenschat, inzicht in het taalsysteem en inzicht in taalgebruik ter ondersteuning van communicatieve handelingen;
- inzicht in Nederlands als exponent van cultuur en samenleving;
- literatuurbeleving.

Wat de literaire component betreft wordt ingezet op de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.

Daarnaast is er aandacht voor het doelgericht beoordelen van informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid en voor het nemen van notities bij het lezen en beluisteren van teksten. Ten slotte wordt ook het creatieve in de omgang met taal opgenomen.

Vanaf de eerste graad worden rijke teksten aangeboden. “Rijke teksten zijn authentieke teksten over levensechte, herkenbare thema’s. Ze hebben een duidelijke structuur, origineel taalgebruik en een gevarieerde woordenschat: in de tekst komen zowel frequent als minder frequent gebruikte woorden voor. Er staan signaal- en verbindingswoorden tussen de zinnen, en de verschillende alinea’s en hoofdstukken van de tekst vormen inhoudelijk een geheel. De inhoud van een rijke tekst is gelaagd en handelt over een breed, universeel thema (liefde, vriendschap, vrede, oorlog, vluchten, water) dat idealiter aansluit bij de beleavingswereld van leerlingen én bij wat relevant is voor jouw lessen.” (www.rijketeksten.org)

Voor de formulering van de eindtermen talen is maximale samenhang betracht tussen SC 2 (Competenties in het Nederlands) en SC 3 (Competenties in andere talen).

Tekstkenmerken geven de leraar een duidelijke indicatie waaraan de gekozen en aangeboden teksten in de doeltaal moeten voldoen. Minimumvereisten geven aan waaraan de geschreven en gesproken teksten moeten voldoen bij het realiseren van bepaalde eindtermen. Ondersteunende middelen geven aan waarvan leerlingen gebruik mogen maken bij het realiseren van bepaalde eindtermen.

De eindtermen basisgeletterdheid (BG) voor Nederlands beperken zich tot:

- doelgericht lezen en luisteren;
- doelgericht spreken en schrijven;
- mondelinge en schriftelijke interactie.

Het zijn de eindtermen die ertoe strekken te kunnen participeren in de maatschappij op het einde van de eerste graad.

De uitbreidingsdoelen (UD) Nederlands beogen een groter abstractieniveau en hogere moeilijkheidsgraad. Dat komt tot o.a. tot uiting in de tekstkenmerken, minimumvereisten, grammaticale kennis en literaire concepten. Ook de analyse van het Standaardnederlands als taalsysteem komt aan bod. De uitbreidingsdoelen Nederlands voor het eerste leerjaar en het tweede leerjaar van de B-stroom zijn gelijk aan de eindtermen met betrekking tot de competenties in het Nederlands voor respectievelijk het eerste leerjaar en het tweede leerjaar van de A-stroom.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij mondelinge interactie wordt gepreciseerd of leerlingen al dan niet voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen en of het gesprek al dan niet in een vertrouwde context plaatsvindt. Verder wordt het doelgerichte gebruik van strategieën vermeld bij enkele eindtermen.

02.01 (A- en B-stroom); UD 02.01 (A-stroom): De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten te bepalen in functie van het begrijpen van teksten.

BG 02.01: De leerling haalt bij het lezen en luisteren doelgericht het onderwerp en relevante informatie uit niet-fictionele teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om het onderwerp te bepalen en informatie te selecteren zoals met lees- of luisterdoel rekening houden; voorkennis activeren; vragen stellen; de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden en zinnen afleiden uit de context, via taalverwantschap of op basis van woorddelen; talige hulpmiddelen gebruiken.

02.03 (A- en B-stroom); UD 02.02 (A-stroom): De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om relevante informatie te selecteren.

02.04 (A-stroom): De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om notities te nemen bij het lezen en beluisteren van teksten.

BG02.03: De leerling neemt doelgericht deel aan eenvoudige mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt minimaal dat leerlingen voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context.

UD02.03 (A-stroom), UD02.04 (B-stroom): De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om notities te nemen bij het lezen en beluisteren van teksten.

UD 02.05 (A-stroom) De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt minimaal dat leerlingen voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context. In sommige gevallen kan het evenwel ook onvoorbereid.

02.06 (B-stroom): De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt minimaal dat leerlingen voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context.

02.07 (A-stroom): De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt minimaal dat leerlingen voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context. In sommige gevallen kan het evenwel ook onvoorbereid.

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

BG02.01 De leerling haalt bij het lezen en luisteren doelgericht het onderwerp en relevante informatie uit niet-fictionele teksten.

Tekstsoorten zoals informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief.

BG02.02 De leerling spreekt en schrijft doelgericht in eenvoudige communicatieve situaties.

Het betreft ondersteunende middelen zoals een kaartje met steekwoorden, structuur, schrijfkader, spreekkader, voorleessoftware, presentatiesoftware enz. maar ook talige hulpmiddelen.

02.04 (B-stroom); 02.05 (A-stroom); UD02.04 (A-stroom): De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

Het betreft ondersteunende middelen zoals een kaartje met steekwoorden, structuur, schrijfkader, spreekkader, voorleessoftware, presentatiesoftware enz. maar ook talige hulpmiddelen.

02.05 (B-stroom); 02.06 (A-stroom): De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.

Zich creatief uitdrukken zoals het gebruiken van eenvoudige technieken, bijvoorbeeld lay-out, rijm en ritme.

02.07 (B-stroom): De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Strategieën hebben betrekking op lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheden. Strategieën zoals met lees-, luister- spreek- of schrijfdoel rekening houden; voorkennis activeren; inhoud voorspellen; vragen stellen; tussentijds samenvatten, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden en zinnen afleiden uit de context, via taalverwantschap of op basis van woorddelen; bepalen of het achterhalen van de betekenis van een onbekend woord belangrijk is; talige hulpmiddelen gebruiken; met de ontvanger rekening houden zoals door het gepast inzetten van lichaamstaal; sleutelwoorden en kernzinnen aanduiden; met de doelen van de interactie rekening houden; inspelen op wat de ander zegt of schrijft; de ander laten uitspreken; op een gepaste manier het woord vragen of nemen; elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten; het register afstemmen op de gesprekspartner of correspondent; taalgebruik aan de ontvanger aanpassen; gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie.

02.08 (A-stroom); UD02.06 (A-stroom): De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Strategieën hebben betrekking op lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheden.

Strategieën zoals met lees-, luister- spreek- of schrijfdoel rekening houden; voorkennis activeren; inhoud voorspellen; vragen stellen; tussentijds samenvatten, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden en zinnen afleiden uit de context, via taalverwantschap of op basis van woorddelen; bepalen of het achterhalen van de betekenis van een onbekend woord belangrijk is; talige hulpmiddelen gebruiken; afkortingen, symbolen en telegramstijl gebruiken; met de ontvanger rekening houden zoals door het gepast inzetten van lichaamstaal; sleutelwoorden en kernzinnen aanduiden; met de doelen van de interactie rekening houden; inspelen op wat de ander zegt of schrijft; de ander laten uitspreken; op een gepaste manier het woord vragen of nemen; elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten; het register afstemmen op de gesprekspartner of correspondent; taalgebruik aan de ontvanger aanpassen; gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie.

02.12 (B-stroom); 02.13 (A-stroom); UD 02.12 (A-stroom): De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.

Eigen beleving en interpretatie zoals waarom sommige aspecten van de tekst aanspreken, waarom men zich identificeert met een bepaald personage, in welke

zin men gelijkaardige ervaringen zelf al heeft meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reactie teweegbrengt, waarom de uitdrukkingvorm of stijl aanspreekt.

Sleutelcompetentie 3: Competenties in andere talen

Algemeen

De eindtermen Competenties in andere talen houden in globo verband met volgende componenten van taalverwerving:

- doelgericht lezen, luisteren, spreken en schrijven en doelgerichte mondelinge en schriftelijke interactie;
- inzetten van strategieën, van eerder en nieuwverworven woordenschat en van inzicht in het taalsysteem ter ondersteuning van communicatieve handelingen;
- inzicht in Frans en/of Engels als exponent van cultuur en samenleving;
- literatuurbeleving.

Wat de literaire component betreft wordt ingezet op de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.

Bij de formulering van de eindtermen zijn volgende niveaus van het ERK als richtsnoer gebruikt, hoewel er geen één-op-één relatie is tussen ERK-niveau en tekstkenmerken of minimumvereisten: A2 (A-stroom), A1 (B-stroom).

Voor de formulering van de eindtermen talen is maximale samenhang betracht tussen SC 2 (Competenties in het Nederlands) en SC 3 (Competenties in andere talen).

Tekstkenmerken geven de leraar een duidelijke indicatie waaraan de gekozen en aangeboden teksten in de doeltaal moeten voldoen. Minimumvereisten geven aan waaraan de geschreven en gesproken teksten moeten voldoen bij het realiseren van bepaalde eindtermen. Ondersteunende middelen geven aan waarvan leerlingen gebruik mogen maken bij het realiseren van bepaalde eindtermen.

Duiding bij enkele eindtermen

03.01 (A-stroom) De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

Het bepalen van het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten veronderstelt minimaal dat leerlingen de belangrijkste informatie uit de tekst begrijpen.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten te bepalen in functie van het begrijpen van teksten.

03.01 (B-stroom) De leerlingen bepalen het onderwerp en de hoofdgedachte bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

Het bepalen van het onderwerp en de hoofdgedachte veronderstelt minimaal dat leerlingen de belangrijkste informatie uit de tekst begrijpen.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om het onderwerp en de hoofdgedachte te bepalen in functie van het begrijpen van teksten.

03.02 (A- en B-stroom) De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

Het selecteren van relevante informatie veronderstelt minimaal dat leerlingen de belangrijkste informatie uit de tekst begrijpen.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om relevante informatie te selecteren.

03.04 (A- en B-stroom): De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt dat leerlingen voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context over een vertrouwd onderwerp.

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

03.03 (A-stroom): De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

03.03 (B-stroom): De leerlingen spreken en schrijven doelgericht met behulp van aangereikte zinnen, sleutelwoorden of een voorbeeld.

Het betreft ondersteunende middelen die leerlingen zelf voorzien zoals een kaartje met steekwoorden, structuur, schrijfkader, spreekkader, voorleessoftware, presentatiesoftware enz. maar ook talige hulpmiddelen.

03.05 (A- en B-stroom): De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Strategieën hebben betrekking op inzicht in taalgebruik toepassen, lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheden.

Strategieën zoals met lees-, luister-, spreek- of schrijfdoel rekening houden; voorkennis activeren; inhoud voorspellen; vragen stellen; de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden en zinnen afleiden uit de context of via taalverwantschap; talige hulpmiddelen gebruiken; met ontvanger rekening houden zoals door het gepast inzetten van lichaamstaal; eigen tekst nakijken; ondersteunende middelen gebruiken; met doel interactie rekening houden; inspelen op wat de ander zegt; om hulp/opheldering vragen zoals trager spreken, herhalen, herformuleren en zelf hulp/opheldering bieden; elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten; compenserende strategieën bij falende communicatie.

03.09 (A-stroom): De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit.

Eigen beleving en interpretatie zoals waarom sommige aspecten van de tekst aanspreken, waarom men zich identificeert met een bepaald personage, in welke zin men gelijkaardige ervaringen zelf al heeft meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reactie teweegbrengt, waarom de uitdrukkingvorm of stijl aanspreekt.

In functie van leerlingenkenmerken kan de beleving en interpretatie in de doeltaal worden uitgedrukt.

03.08 (B-stroom): De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit.

Eigen beleving en interpretatie zoals waarom sommige aspecten van de tekst aanspreken, waarom men zich identificeert met een bepaald personage, in welke zin men gelijkaardige ervaringen zelf al heeft meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reactie teweegbrengt, waarom de uitdrukkingvorm of stijl aanspreekt.

Sleutelcompetentie 4: Digitale competenties en mediawijsheid

Algemeen

Digitale competentie en mediawijsheid omvat de vertrouwdheid met, de betrokkenheid bij en het kritische en verantwoorde gebruik van digitale technologieën om te leren, te werken en om deel te nemen aan het maatschappelijke leven.

In deze sleutelcompetentie wordt ingezet op het gebruik van basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren, inhouden te creëren en inhouden te beheren, op het respecteren van ethische, sociale en legale regels bij het gebruik van digitale technologie en op het ontwerpen van een digitaal en niet-digitaal algoritme volgens de principes van computationeel denken en op het debuggen van dat algoritme.

De eindtermen basisgeletterdheid (BG) focussen op het gebruik van basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren, inhouden te creëren en inhouden te beheren.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor sommige eindtermen is er ook een verduidelijking van het begrip basisfunctionaliteiten. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

04.01 (A- en B-stroom): De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.

BG04.01: De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.

Digitaal communiceren zoals

- in interactie gaan met mensen, systemen, diensten;
- synchroon (online meeting, chat), asynchroon (berichtensysteem, sociale media, sms, e-mail, blog, fora, websites).

Basisfunctionaliteiten zijn de elementen die nodig zijn om een systeem functioneel te gebruiken zoals versturen en ontvangen van berichten. Ze onderscheiden zich van courante functionaliteiten die de basiselementen aanvullen met elementen die de gebruikerservaring verbeteren zoals sneltoetsen gebruiken.

04.02 (A- en B-stroom): De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.

BG04.02: De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.

Digitale inhouden creëren zoals in tekst-, cijfer-, geluid-, grafische, audiovisuele bestanden, programmacode.

Basisfunctionaliteiten zijn de elementen die nodig zijn om een systeem functioneel te gebruiken zoals het openen van een document. Ze onderscheiden zich van courante functionaliteiten die de basiselementen aanvullen met elementen die de gebruikerservaring verbeteren zoals sneltoetsen gebruiken.

04.03 (A- en B-stroom): De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.

BG04.03: De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.

Digitale inhouden beheren zoals

- met behulp van informatiedragers zoals interne en externe opslag;
- met behulp van ordeningstechnieken zoals mappenstructuur, ordening op thema.

Basisfunctionaliteiten zijn de elementen die nodig zijn om een systeem functioneel te gebruiken zoals het verplaatsen en kopiëren van bestanden. Ze onderscheiden zich van courante functionaliteiten die de basiselementen aanvullen met elementen die de gebruikerservaring verbeteren zoals sneltoetsen gebruiken.

04.04 (A- en B-stroom): De leerlingen passen ethische, sociale en legale regels toe bij het gebruiken van digitale technologie.

Ethische, sociale en legale regels zoals

- principes van privacy zoals het zich beveiligen, beschermen van persoonlijke data;
- principes van auteursrecht zoals gebruik van eigen/andermans werk, rechtenvrij werk;
- principes van portretrecht;

- nettiquette.

Sleutelcompetentie 5: Sociaal-relatieve competenties

Algemeen

Interpersoonlijke relaties verwijzen naar een relatie tussen twee of meer individuen die onderling afhankelijk zijn en waarbij elk individu invloed heeft op het gedrag van de ander. Interpersoonlijke relaties hebben een sterke invloed op het individueel welbevinden.

Interpersoonlijke relaties opbouwen, onderhouden en versterken vereist dat rekening wordt gehouden met de opvattingen, grenzen en emoties van de ander(en). Tegelijkertijd moet men er rekening mee houden dat de opvattingen, grenzen en emoties van de ander(en) ook wederzijds zijn. Enkel op die wijze kan een interpersoonlijke relatie evenwichtig zijn.

Door de betrokken eindterm generiek te formuleren over de graden en de finaliteiten heen hebben scholen de ruimte om vanuit het pedagogisch project en rekening houdend met hun context en de noden van de leerlingengroep een leerlijn uit te werken en specifiek in te zetten op aspecten onderliggend aan de eindterm.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindterm.

05.01 (A- en B-stroom): De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.

Respectvol en constructief met anderen in interactie gaan zoals

- rekening houden met de opvattingen, de fysieke en mentale grenzen en de emoties van anderen;
- grenzen herkennen en bewaken;
- reageren tegen grensoverschrijdend gedrag;
- samenwerken en actief bijdragen aan de uitwerking van een gezamenlijk resultaat;
- omgaan met emoties in verschillende situaties;
- respect tonen voor relationele en seksuele integriteit;
- sociaal vaardig interageren in informele en formele relaties.

Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie

Wiskunde

Algemeen

Voor de A-stroom is een onderscheid gemaakt tussen eerder inhoudelijke eindtermen en generieke eindtermen. De generieke eindtermen moeten in samenhang met de andere eindtermen van de betrokken graad worden gezien. Vanuit zijn professionaliteit en in functie van specifieke leerlingengroepen maakt de leraar eigen keuzes.

Het komt de leraar toe om te bepalen welke eindtermen hij in context realiseert. Volgende eindtermen worden minimaal met context gerealiseerd: ET 06.01, ET 06.02, ET 06.08, ET 06.10, ET 06.14-17. Eindterm 06.18 wordt uitsluitend met context gerealiseerd.

Werken met contexten kan leerlingen motiveren. Wiskunde leren met en zonder context is belangrijk om kennis en vaardigheden te transfereren naar gelijkaardige en naar nieuwe situaties.

Voor het beschrijven van fenomenen uit de realiteit aan de hand van wiskundige concepten is het ook aan de leraar om keuzes te maken. De wiskundige concepten zijn de concepten die aan bod komen in de eerste graad.

Vanuit zijn professionaliteit is de leraar ook het best geplaatst om na te gaan hoe, waar en wanneer hij ICT aan bod laat komen. Die keuze zal mede ingegeven zijn door didactische overwegingen. Het is niet de bedoeling dat de psychomotoriek door ICT aan de kant wordt geschoven, zoals het manueel voorstellen van vlakke meetkundige objecten.

Voor de B-stroom is het belangrijk om bij de eindtermen te vertrekken van betekenisvolle contexten in functie van persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke participatie. Daarom is aan elke eindterm 'in betekenisvolle contexten' toegevoegd.

De eindtermen basisgeletterdheid (BG) focussen op eenvoudige berekeningen bewerkingen met functioneel gebruik van ICT in betekenisvolle contexten, op het gebruik van informatie uit eenvoudige tabellen en diagrammen in betekenisvolle contexten, op het gebruik van maatgetallen en eenheden van grootheden in betekenisvolle contexten en op de berekening van omtrek van een vierhoek en de oppervlakte van een rechthoek in betekenisvolle contexten.

Duiding bij enkele eindtermen

06.01 (B-stroom): De leerlingen ordenen gehele getallen, decimale getallen en eenvoudige breuken in betekenisvolle contexten.

Met eenvoudige breuken ordenen wordt bedoeld: stambreuken of gelijknamige breuken.

BG 06.01: De leerling voert met functioneel gebruik van ICT eenvoudige berekeningen uit met natuurlijke, positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma, procenten en verhoudingen in betekenisvolle contexten.

De leerling is in staat om verhoudingen te gebruiken in realistische contexten. Wanneer bijvoorbeeld in een kookboek een recept staat voor 4 personen kan de leerling met een gegeven verhoudingstabel de benodigde ingrediënten omrekenen naar bijvoorbeeld een recept voor 5 personen.

06.05 (B-stroom): De leerlingen stellen vlakke meetkundige objecten grafisch voor in betekenisvolle contexten.

Betekenisvolle contexten zoals plattegrond, eenvoudige technische tekeningen, schetsen.

06.09 (A-stroom): De leerlingen analyseren aan de hand van 2D- en 3D-voorstellingen meetkundige objecten in de ruimte: kubus, balk, piramide, bol, kegel en cilinder.

Symmetrie wordt ook in de ruimte ontdekt, maar dat mag worden beperkt tot heel eenvoudige voorbeelden. Het gaat vooral over het besef dat er ook in de ruimte symmetrie bestaat zodat niet het beeld ontstaat dat symmetrie enkel bij vlakke voorstellingen kan voorkomen.

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

06.10 (B-stroom) De leerlingen voeren een beschrijvend statistisch onderzoek uit met niet-gegroepeerde gegevens van één grootheid in betekenisvolle contexten.

De omvang van de gegevensset moet relevant zijn om een beschrijvend statistisch onderzoek te kunnen uitvoeren. De gegevensset kan al dan niet worden aangereikt. Het voeren van een beschrijvend statistisch onderzoek veronderstelt een grafische voorstelling, berekeningen en een interpretatie van de resultaten.

06.11 (A-stroom): De leerlingen gebruiken letters als onbekenden, als variabelen en voor veralgemeningen.

Deze eindterm wordt best in samenhang gerealiseerd met andere eindtermen zoals 06.08, 06.10, 06.12, 06.13, 06.16, 06.17, 06.21.

06.13 (A-stroom): De leerlingen bepalen de getalwaarde van een algebraïsche uitdrukking.

Voor de eerste graad kan een algebraïsche uitdrukking met maximum 2 variabelen volstaan. De complexiteit van deze eindterm is echter niet enkel afhankelijk van het aantal variabelen in een algebraïsche uitdrukking.

06.18 (A-stroom): De leerlingen voeren een beschrijvend statistisch onderzoek uit met niet-gegroepeerde gegevens van één grootheid.

De omvang van de gegevensset moet relevant zijn om een beschrijvend statistisch onderzoek te kunnen uitvoeren. De gegevensset kan al dan niet worden aangereikt. Het voeren van een beschrijvend statistisch onderzoek veronderstelt een grafische voorstelling, berekeningen en een interpretatie van de resultaten.

Natuurwetenschappen

Algemeen

In de A-stroom is er aandacht voor: samenhang tussen organisatieniveaus in een organisme met de cel als basiseenheid; belang van fotosynthese; stofomzettingen, stofuitwisselingen en energieomzettingen bij mens en dieren; asexuele en seksuele voortplanting; verloop van de voortplanting bij de mens; onderlinge relaties tussen organismen in een biotoop; rol van biotische en abiotische factoren in een biotoop. Verder komen het verschil tussen een chemisch en fysisch verschijnsel en het verschil tussen mengsels en zuivere stoffen met behulp van het deeltjesmodel aan bod. Ten slotte wordt ook ingegaan op energieomzettingen, (uitwerking van) krachten, het verband tussen massadichtheid, volume en massa en het verband tussen constante snelheid, verplaatsing en tijdsduur.

In de B-stroom is er aandacht voor: belang van fotosynthese; belang van voeding voor het functioneren van de mens; asexuele en seksuele voortplanting; verloop van de voortplanting bij de mens; onderlinge relaties tussen organismen in een biotoop; rol van biotische en abiotische factoren in een biotoop. Verder komen het verschil tussen een chemisch en fysisch verschijnsel en het verschil tussen zuivere stoffen en mengsels met behulp van het deeltjesmodel aan bod. Ten slotte wordt ook ingegaan op energieomzettingen en (uitwerking) van krachten. In vergelijking met de A-stroom focust de B-stroom vooral op toelichting aan de hand van voorbeelden uit het dagelijkse leven.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Verder is er bij sommige eindtermen een verwijzing naar systeemdenken. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

06.13 (B-stroom): De leerlingen leggen het belang van voeding uit voor het functioneren van de mens.

Er wordt nadruk gelegd op systeemdenken.

06.24 (A-stroom): De leerlingen leggen de samenhang tussen de verschillende organisatieniveaus in een plantaardig en dierlijk organisme uit met de cel als basiseenheid.

- Organisatieniveaus zoals cellen, weefsels, organen, stelsels.
- Celonderdelen zoals celwand, celmembraan, celkern, bladgroenkorrels, mitochondriën, cytoplasma.

06.25 (A-stroom): De leerlingen leggen het belang van fotosynthese uit.

Er wordt nadruk gelegd op systeemdenken, vandaar de opname van transport in een organisme. Verder zijn omzettingen en uitwisseling opgenomen die minimaal noodzakelijk zijn om het doel te bereiken.

06.26 (A-stroom): De leerlingen leggen uit hoe stofomzettingen, stofuitwisselingen en energieomzettingen het functioneren van de mens en dieren mogelijk maken.

Er wordt nadruk gelegd op systeemdenken, vandaar de opname van transport in een organisme. Verder zijn de stelsels opgesomd die relevant zijn in functie van de stofomzetting.

06.20 (B-stroom): De leerlingen illustreren krachten en hun uitwerking.

Krachten zoals zwaartekracht, wrijvingskracht, trek- en duwkracht.

06.33 (A-stroom): De leerlingen leggen het verband tussen krachten en hun uitwerking in betekenisvolle contexten.

Krachten zoals zwaartekracht, wrijvingskracht, trek- en duwkracht.

Technologie

Algemeen

In technologie wordt een technisch proces doorlopen om een technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria met aandacht voor het ontwerp- en productieproces. Daartoe is inzicht nodig in eigenschappen van materialen en grondstoffen, in bouw en werking van onderdelen en in de samenhang van verschillende soorten technische systemen. Naast een energiesysteem en een informatieverwerkend systeem komt minstens 1 van de volgende systemen aan bod: een constructiesysteem, een transportsysteem of een biotechnisch systeem.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

06.36 (A-stroom): De leerlingen analyseren eigenschappen van materialen en grondstoffen in functie van een probleemstelling.

06.21 (B-stroom): De leerlingen passen methodes toe om eigenschappen van materialen en grondstoffen vast te stellen in functie van een probleemstelling.

- Materialen zoals metalen en niet-metalen, ferro- en non-ferrometalen, natuurlijke en kunstmatige materialen.
- Eigenschappen van materialen zoals:
 - elektrisch zoals geleiding;
 - fysisch zoals dichtheid;

- magnetisch zoals aantrekking en afstoting van ferromagnetische materialen;
- mechanisch zoals elasticiteit, hardheid;
- technologisch zoals vervormbaarheid.

06.37 (A-stroom), 06.22 (B-stroom): De leerlingen analyseren principes van de bouw en werking van technische systemen, hun deelsystemen, onderdelen en hun onderlinge samenhang in een energiesysteem en een informatieverwerkend systeem en in minstens 1 van de volgende systemen: een constructiesysteem, een transportsysteem en een biotechnische systeem.

- Energie: principes zoals
 - energieomzettingen in technische systemen;
 - nuttige en niet-nuttige energie in systemen;
 - elektrische stroomkring: componenten van de stroomkring, schematische voorstelling.
- Informatieverwerking: principes zoals
 - functie van sensoren en actuatoren;
 - logica in een besturing.
- In geval van keuze voor een constructiesysteem, principes zoals
 - stabiliteit, sterkte en stijfheid;
 - verbindingen;
 - krachten op een constructie.
- In geval van keuze voor een transportsysteem, principes zoals
 - overbrengingen;
 - transportmogelijkheden.
- In geval van keuze voor een biotechnisch systeem, principes zoals
 - biochemische processen in de voedingsindustrie;
 - conservering van voedingsmiddelen, doel van verschillende verpakkingen.

06.38 (A-stroom); 06.23 (B-stroom): De leerlingen doorlopen een technisch proces om een technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria.

Fasen van een technisch proces zoals probleemstelling/behoefte onderzoeken, ontwerpen, maken, in gebruik nemen, evalueren.

STEM

Algemeen

STEM (*Science, technology, engineering, mathematics*) betekent per definitie geïntegreerd denken. De mate van integratie is afhankelijk van het probleem. Ook niet-STEM-disciplines kunnen daartoe hun bijdrage leveren.

Vele maatschappelijke uitdagingen kunnen slechts worden aangepakt door een combinatie van specifieke kennis en vaardigheden van wiskunde, wetenschappen of technologie en typische STEM-vaardigheden zoals onderzoeken en ontwerpen. Multidisciplinaire oplossingen zoeken voor problemen versterkt bij leerlingen de verankering van kennis en vaardigheden uit de verschillende disciplines en de relevantie van wiskunde, wetenschappen en technologie. Verder wordt bij STEM

aandacht besteed aan de wisselwerking tussen wiskunde, wetenschappen en technologie in functie van maatschappelijke uitdagingen (enkel A-stroom), aan het gebruik van meetinstrumenten en hulpmiddelen met de nodige nauwkeurigheid, aan het gebruik van gepaste grootheden en eenheden in een correcte weergave en aan het veilig en duurzaam werken met materialen, stoffen, organismen en technische systemen.

Onderzoek voeren aan de hand van een wetenschappelijke methode om kennis te ontwikkelen en om vragen te beantwoorden komt ook aan bod in de tweede en derde graad. In de eerste graad wordt gebruik gemaakt van concepten van die graad. Dat geldt eveneens voor een oplossing ontwerpen voor een probleem door wetenschappen, technologie of wiskunde geïntegreerd aan te wenden; ook de context waarin de eindterm aan bod komt, speelt daarbij een rol.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

06.40 (A-stroom); 06.25 (B-stroom): De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid meetinstrumenten en hulpmiddelen.

Meetinstrumenten en hulpmiddelen zoals chronometer, determineertabel, handgereedschap, lichtmicroscop, loep, meetlat, proefbuis, thermometer, weegschaal.

06.42 (A-stroom): De leerlingen voeren onderzoek aan de hand van een wetenschappelijke methode om kennis te ontwikkelen en om vragen te beantwoorden.

06.27 (B-stroom): De leerlingen passen een wetenschappelijke methode toe om vragen te beantwoorden.

Stappen in een wetenschappelijke methode: onderzoeksvraag opstellen, hypothese formuleren, methode/plan uitvoeren, waarnemingen/data analyseren, concluderen.

06.43 (A-stroom); 06.28 (B-stroom): De leerlingen ontwerpen een oplossing voor een probleem door wetenschappen, technologie of wiskunde geïntegreerd aan te wenden.

STEM betekent per definitie dat je geïntegreerd denkt. De mate van integratie is afhankelijk van het probleem.

Ook niet-STEM-disciplines kunnen aan bod komen.

Sleutelcompetentie 7: Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

Algemeen

Uitgangspunten voor de formulering van de eindtermen van sleutelcompetentie 7 zijn:

- Burgerschapseducatie kan (maar hoeft niet te) gebeuren vanuit een brede aanpak in samenhang met eindtermen van andere sleutelcompetenties.
- De eindtermen richten zich op evalueerbare en voor leerlingen relevante pijlers van burgerschapseducatie.
- De eindtermen zijn zo geformuleerd dat scholen planmatig aan een omgeving (disciplinegericht of discipline-overstijgend) kunnen werken waarin leerlingen zich specifiek (verder) kunnen oefenen in burgerschapscompetenties.
- Burgerschap is voor elke leerling hetzelfde en overstijgt daarom niet alleen verschillende disciplines maar ook het verschil tussen A- en B-stroom in de eerste graad.

De vier generieke eindtermen vallen samen met de vier belangrijke pijlers van burgerschapseducatie: identiteit, diversiteit, democratie en beargumenteerde dialoog. Burgerschap is bij uitstek sterk gelinkt aan het pedagogisch project. Het is daarom belangrijk dat er voor net/koepels, schoolbesturen en bij uitbreiding voor elke school voldoende ruimte is om eigen accenten te leggen. Het generieke karakter laat toe om op basis van het pedagogisch project een eigen leerlijn te ontwikkelen. Door het generieke karakter kan ook rekening worden gehouden met profiel en interesses van leerlingengroepen en met de actualiteit.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

07.01 (A- en B-stroom): De leerlingen lichten de betekenis, de principes en de werking van de democratische rechtsstaat en hun verantwoordelijkheid daarin toe.

De democratische rechtsstaat op een bestuursniveau met impact op de leefwereld van leerlingen, zoals gemeente, provincie, gemeenschap, gewest, federaal, Europese Unie.

Verantwoordelijkheid van leerlingen zoals een mogelijk individueel of gezamenlijk engagement.

07.02 (A- en B-stroom): De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.

Het relationele en dynamische karakter van identiteit zoals gerelateerd aan verbondenheid, solidariteit, discriminatie, wij-zij-denken. De accenten kunnen afhankelijk zijn van de leefwereld van de leerlingen, de actualiteit ...

Het gelaagde karakter van identiteit zoals gerelateerd aan

- biologische aspecten, persoonlijkheidstrekken, familiale achtergrond;

- regionale, nationale of supranationale groepen, zoals de Vlaamse, de Belgische, de Europese en de niet-Europese;
- subculturen, gender-gerelateerde groepen, socio-economische groepen, levensbeschouwelijke groepen.

07.03 (A- en B-stroom): De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.

Diversiteit zoals gerelateerd aan fysieke, mentale, cognitieve, socio-economische, culturele, levensbeschouwelijke aspecten.

Verrijkend zoals culturele verrijking, uitwisseling van ideeën, economische uitwisseling.

Uitdagend zoals meningsverschillen, verschillende belangen, verschillende referentiekaders van waaruit men denkt en handelt, risico van groepsdenken en uitsluiting.

07.04 (A- en B-stroom): De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.

Geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog gaan zoals door het toepassen van strategieën als actief luisteren, creatief denken, zich inleven, respectvol en duidelijk uitkomen voor zijn mening, een eigen mening onderbouwen.

Sleutelcompetentie 8: Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn

Algemeen

In 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn' staat het ontwikkelen van 'historisch denken' bij leerlingen centraal. Historisch denken gaat eerst en vooral om het situeren van mens en samenleving in een langetermijnperspectief. Historische personen, groepen, gebeurtenissen, ontwikkelingen etc. worden begrepen in hun historisch-maatschappelijke context en in een langere termijn. Daarbij worden verleden en heden vaak op elkaar betrokken, onder meer via analyse van gelijkenissen en verschillen. Historisch denken gaat dus ook over inzicht in en reflectie over de complexe relatie tussen heden, verleden en toekomst. Dat vereist zowel inzicht in het verleden zelf als inzicht in de wijze waarop beeldvorming over het verleden achteraf, in een heden, tot stand komt.

Historische beeldvorming wordt geconstrueerd op basis van de interpretatie van bronnen, door historici of door de brede samenleving, die daarbij onvermijdelijk beïnvloed worden door hun eigen tijdsgewricht en standplaatsgebondenheid. Inzicht in die historische praktijk is nodig om historische beeldvorming naar waarde te schatten.

Historisch denken wordt verondersteld te leiden tot historisch-bewust handelen. Dat wil zeggen dat leerlingen kritisch en genuanceerd kunnen omgaan met historische bronnen, argumentatie en beeldvorming, en respect opbrengen voor

gefundeerde visies. Leerlingen leren ook een historisch perspectief in te nemen door gebeurtenissen in het heden in een langetermijnperspectief te bekijken, door de eigen persoon, identiteit en het eigen handelen in een historisch perspectief te beschouwen, historische en actuele fenomenen vanuit verschillende gezichtspunten te bekijken, en het anders-zijn van het verleden en van andere culturen te aanvaarden.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

08.01 (A-stroom): De leerlingen bouwen een historisch referentiekader op met structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken eigen aan de prehistorie, het oude nabije oosten en de klassieke oudheid.

Structuurbegrippen met betrekking tot:

- tijd: zoals millennium, eeuw, jaar, tijdrekening, chronologie, periode, continuïteit, verandering, evolutie, revolutie, duur;
- ruimte: zoals lokaal, regionaal, stedelijk en ruraal, continentaal en maritiem.

Kenmerken van samenlevingen uit elk van de drie bestudeerde periodes, voor elk van de maatschappelijke domeinen:

- Politiek: zoals stadstaat, rijk, dynastie, republiek, autocratie, aristocratie, democratie, imperialisme, kolonisatie, ambtenaren
- Sociaal: zoals nomadische samenleving, sedentaire samenleving, standenmaatschappij, patriarchale samenleving, migratie, ongelijkheid, slavernij, burgerrechten, oorlog en vrede
- Cultureel: zoals mythologie, wetenschappen, filosofie, natuurreligie, polytheïsme, monotheïsme, staatsgodsdienst, kunstuiting, schriftsoorten, cultuur, mondelinge traditie, multiculturele samenleving
- Economisch: zoals jager-verzamelaar, agrarische (r)evolutie (of: neolithische revolutie), landbouw, ambacht, handel, ruileconomie, geldeconomie

08.01 (B-stroom): De leerlingen situeren historische elementen uit hun leefwereld en historische fenomenen in tijd en ruimte op een gegeven tijdlijn met de courante historische periodes en op een kaart.

Historische fenomenen zoals personen, plaatsen, gebeurtenissen, ontwikkelingen.

08.04 (A-stroom): De leerlingen illustreren beperkingen van de westerse periodisering voor de bestudeerde periodes.

Beperkingen van de periodisering zoals in tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen.

08.05 (A-stroom): De leerlingen analyseren kritisch verschillende soorten historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes in functie van een historische vraag.

Kritisch analyseren zoals rekening houden met standplaatsgebondenheid, perspectief van de auteur/maker, doelpubliek.

08.07 (A-stroom): De leerlingen beantwoorden een historische vraag aan de hand van historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes en historische redeneerwijzen.

Historische redeneerwijzen zoals causaal redeneren, continuïteit en verandering analyseren, zich historisch inleven, meerdere perspectieven in acht nemen, actualiseren en historiseren, bewijs gebruiken, verbanden leggen tussen historische feiten.

Het beantwoorden van een historische vraag gebeurt door gebruik te maken van historische bronnen en historische redeneerwijzen.

Sleutelcompetentie 9: Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn

Algemeen

Ruimtelijk bewustzijn ontwikkelen heeft te maken met vaardig worden in ruimtelijk relationeel denken en bewust ruimtelijk handelen. Elke activiteit van de mens vindt ergens op aarde plaats, en dus ook in het heelal. Mensen maken gebruik van hun eigen leefruimte, maar het is belangrijk dat ze zich ook bewust worden van hun plaats in de wereld, van de kenmerken van andere leefruimtes, en van de connecties en invloeden tussen gebeurtenissen en culturen in verschillende leefruimtes. Bovendien wordt die ruimte niet alleen door de mens, maar ook door de natuur gevormd. Het verwerven van inzicht in de grote vraagstukken van deze tijd, zoals klimaatverandering, ongelijke voedselverdeling, energievoorziening en mobiliteitsproblematiek is dan ook onlosmakelijk verbonden met ruimtelijk bewustzijn. Dat is essentieel in het doorgronden van het systeem aarde waarbij ruimtelijke interacties tussen natuurlijke en menselijke processen een rol spelen in het bepalen van de eigenheid van een plaats of regio; die plaats of regio is dan ook voortdurend in verandering.

De eindtermen van deze sleutelcompetentie gaan in de A-stroom over: landschapsvormende lagen (sociaalgeografisch en fysischgeografisch); ruimtelijke patronen; effecten van veranderingen in landschappen op mens en leefomgeving; gebruik van geografische hulpbronnen en GIS-viewers; terreintechnieken; situering op relevante schaalniveaus; lokalisatie- en oriënteringstechnieken. In de B-stroom komen volgende items aan bod: natuurlijke en menselijke landschapselementen in een landschap; ruimtelijke relaties in een landschap; veranderingen in landschappen onder invloed van natuurlijke oorzaken en menselijke ingrepen; gebruik van geografische hulpbronnen en GIS-viewers; lokalisatie- en oriënteringstechnieken.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

09.01 (B-stroom), 09.07 (A-stroom): De leerlingen lokaliseren zichzelf en plaatsen met behulp van lokalisatie- en oriëntatietechnieken.

Gebruik van lokalisatie- en oriëntatietechnieken zoals:

- kaart: schaal, legende en oriëntatie;
- windrichtingen en kompas;
- satellietnavigatiesystemen.

09.02 (A-stroom): De leerlingen beschrijven kenmerken van fysischgeografische en sociaalgeografische landschapsvormende lagen.

Landschapsvormende lagen:

- fysischgeografisch zoals reliëf, klimaat, vegetatie en bodem;
- sociaalgeografisch zoals types van bebouwing, verspreiding van bebouwing, infrastructuur, landbouw, industrie.

09.02 (B-stroom): De leerlingen illustreren natuurlijke en menselijke landschapselementen in een landschap.

- Natuurlijke landschapselementen zoals bos, gras, struiken, rivieren, beken.
- Menselijke landschapselementen zoals energie-infrastructuur, transportinfrastructuur, hoogbouw en laagbouw.

09.03 (A-stroom): De leerlingen analyseren relaties tussen landschapsvormende lagen van plaatsen om verschillen tussen landschappen te verklaren.

Relaties zoals tussen bodemgebruik en bodem, landgebruik en helling, bodem en ondergrond, klimaat en vegetatie of woonplaats en werkplaats, wegeninfrastructuur door een natuurgebied, reliëfvormen en bevolkingsspreiding.

09.03 (B-stroom): De leerlingen illustreren eenvoudige ruimtelijke relaties in een landschap.

Eenvoudige ruimtelijke relaties zoals tussen bewoningsvormen en klimaat, reliëfvormen en toerisme, reliëfvormen en landbouw, landbouw en klimaat.

09.04 (A-stroom): De leerlingen illustreren ruimtelijke patronen op verschillende schaalniveaus.

Ruimtelijke patronen zoals reliëfeenheden, klimaatzones, vegetatiezones, bevolkingsspreiding.

09.04 (B-stroom): De leerlingen illustreren dat landschappen veranderen onder invloed van natuurlijke oorzaken en menselijke ingrepen.

- Natuurlijke oorzaken zoals vulkaanuitbarstingen, aardbevingen, weer, erosie, klimaatverandering.
- Menselijke ingrepen zoals bebouwing, infrastructuur, landbouw, industrie, ontginning.

09.05 (B-stroom): De leerlingen zetten geografische hulpbronnen met inbegrip van GIS-viewers functioneel in.

Geografische hulpbronnen zoals digitale en niet-digitale kaarten, atlas, beeldmateriaal.

09.05 (A-stroom): De leerlingen illustreren dat landschappen evolueren op korte en lange termijn onder invloed van fysischgeografische en sociaalgeografische veranderingen.

- Fysischgeografische veranderingen zoals door vulkaanuitbarstingen, aardbevingen, weer, erosie.
- Sociaalgeografische veranderingen zoals door bebouwing, infrastructuur, landbouw, industrie, ontginning.

09.06 (A-stroom): De leerlingen analyseren gevolgen van veranderingen in landschappen voor de mens en voor zijn leefomgeving.

Veranderingen zoals stijging van de zeespiegel, vergroting van landbouwpercelen, ontbossing, omzetten van landbouwgebied naar bebouwing, ontharding, stadslandbouw.

09.08 (A-stroom): De leerlingen zetten terreintechnieken en geografische hulpbronnen met inbegrip van GIS-viewers functioneel in.

- Terreintechnieken zoals lokalisatie, oriëntatie, observatie.
- Geografische hulpbronnen zoals digitale en niet-digitale kaarten, atlas, beeldmateriaal.

Sleutelcompetentie 10: Competenties inzake duurzaamheid

Omwille van de verwevenheid van deze sleutelcompetentie met andere sleutelcompetenties zoals SC 6 (Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie), SC 7 (Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven) en SC 9 (Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn) zijn er geen aparte eindtermen geformuleerd.

Sleutelcompetentie 11: Economische en financiële competenties

Algemeen

Sleutelcompetentie 11 bevat twee luiken: financiële educatie en economische vorming.

Via financiële educatie leren de leerlingen hun keuzegedrag bij aankopen beargumenteren rekening houdend met hun behoeften, met een persoonlijk budget en een beschikbaar gezinsbudget en met factoren die hun koopgedrag beïnvloeden. Daarnaast beoordelen ze courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen op het vlak van veiligheid, risico's en kosten.

Naast financiële educatie is er in het kader van economische vorming aandacht voor de rol van gezinnen, bedrijven en overheid in de economie.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindterm.

11.01 (A- en B-stroom): De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met hun behoeften, met een persoonlijk budget en een beschikbaar gezinsbudget en met factoren die hun koopgedrag beïnvloeden.

Factoren zoals bijkomende kosten, status, reclame, verkoopspraktijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten.

11.02 (A- en B-stroom): De leerlingen beoordelen courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen op het vlak van veiligheid, risico's en kosten.

Het beoordelen van courante betaalmiddelen en verkoopkanalen veronderstelt inzicht in modaliteiten en gebruik ervan.

Sleutelcompetentie 12: Juridische competenties

Omwille van de verwevenheid van deze sleutelcompetentie met sleutelcompetenties zoals SC 7 (Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven) en SC 11 (Economische en financiële competenties) zijn er geen aparte eindtermen geformuleerd.

Sleutelcompetentie 13: Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken

Algemeen

Bij de formulering van de eindtermen van sleutelcompetentie 13 is expliciet gekozen voor een beperkt aantal, generiek maar duidelijk geformuleerde eindtermen die de kern van leercompetenties weerspiegelen. Er is op toegezien dat de eindtermen ruimte laten voor school, lerarenteam en leerling, ongeacht de

graad of finaliteit. Het is belangrijk dat leerlingen gesteund, gestuurd en geïnspireerd worden om hun leren zelf in handen te nemen. Het resultaat kan en zal voor elke leerling anders zijn.

Door te leren worden leerlingen zich bewust van eigen voorkeuren en interesses en van sterktes en zwaktes. Een individueel leerproces krijgt pas betekenis als er ruimte is voor een betrokkenheid op wat er in de wereld gebeurt. Het leerproces van leerlingen kan worden gestimuleerd door wetenschappelijk onderbouwde inzichten en theorieën, maar scholen en lerarenteams moeten daarin zelf keuzes kunnen maken naargelang van de specifieke context.

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat kennis en vaardigheden om te leren (cognitie) en te reflecteren over dat leren (metacognitie) best zoveel mogelijk vertrekken vanuit concrete leerstofinhouden. Verder blijkt dat leerlingen niet spontaan transfer kunnen maken naar andere leerinhouden en leergebieden. De kennis en vaardigheden worden dus best aangeleerd en ingeoefend bij verschillende inhouden en in verschillende contexten.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

13.01 (A- en B-stroom): De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij.

Het reflecteren over het eigen leerproces bevat een cognitieve, een metacognitieve en een motivationele component.

Het bijsturen van het eigen leerproces kan gebeuren op basis van de eigen reflectie en van de feedback van anderen.

13.02 (A- en B-stroom): De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.

Cognitieve leerstrategieën en bijhorende activiteiten zoals structureren, zich vragen stellen bij de leerinhoud, memoriseren, herhalen, selecteren, relateren, toepassen, inoefenen.

Metacognitieve regulatiestrategieën en bijhorende activiteiten zoals plannen, monitoren, evalueren, bijsturen.

13.03 (A- en B-stroom): De leerlingen gebruiken school- en vaktaal.

Vaktaal zoals domeinspecifieke terminologie, symbolen.

13.04 (A- en B-stroom): De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier.

Digitale en niet-digitale bronnen zoals personen, tijdschriften, encyclopedieën, boeken, audiovisueel materiaal, websites.

De bronnen kunnen worden aangereikt of zelf worden opgezocht en worden beoordeeld op bruikbaarheid en betrouwbaarheid.

Het kritisch en systematisch verwerken van informatie veronderstelt het beoordelen ervan op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en correctheid.

Verwerken van informatie in functie van het vooropgestelde doel, zoals het beantwoorden van een (onderzoeks)vraag.

Sleutelcompetentie 14: Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid

Omwille van de verwevenheid van deze sleutelcompetentie met sleutelcompetenties zoals SC 1 (Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op het vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid) en SC 5 (Sociaal-relatieve competenties) zijn er geen aparte eindtermen geformuleerd.

Sleutelcompetentie 15: Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

Algemeen

Sleutelcompetentie 15 bevat twee luiken: ondernemingszin en loopbaancompetenties.

Ondernemingszin wordt vaak verward met ondernemerschap. Ondernemerschap houdt verband met de opstart van een eigen zaak en met alle daaropvolgende fases die een ondernemer met zijn onderneming kan doorlopen (continuering, groei, herstart ...). Ondernemingszin is het vermogen om initiatief te nemen, ideeën te ontwikkelen en projecten te plannen en te beheren om doelstellingen te kunnen realiseren.

Loopbaancompetenties leggen de nadruk op het verkennen van de eigen talenten met het oog op goede en positieve keuzes op korte en lange termijn.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

15.01 (A- en B-stroom): De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocessen.

Doorlopen van een studie- of beroepskeuzeprocessen zoals met behulp van de keuzetaken oriënteren, zelfconceptverheldering, exploreren in de breedte, exploreren in de diepte, studiekeuzenafweging, binding.

15.02 (A- en B-stroom): De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria.

Ideeën genereren zoals door middel van ideegeneratietechnieken (bv. door middel van een brainstorm, mindmap) en ideeselectietechnieken (bv. van divergent naar convergent denken).

Aangereikte of zelf bepaalde criteria zoals meerwaarde, tijd, middelen, technische haalbaarheid, risico's, ethische principes, duurzaamheidsprincipes.

Sleutelcompetentie 16: Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Algemeen

Vermits deze sleutelcompetentie een sterke band heeft met het pedagogisch project van de school, zijn de eindtermen generiek geformuleerd. Op die manier krijgt de school en het lerarenteam de ruimte om vanuit het eigen pedagogisch project een concrete leerlijn uit te werken voor de 1ste, 2de en 3de graad en kan worden ingezet op de specifieke noden en eigenheid van leerlingengroepen. In vergelijking met de 2de en 3de graad wordt in de eerste graad ook een eindterm opgenomen met betrekking tot waarnemen, omdat het belangrijk is dat leerlingen in de 1ste graad leren voelen, horen, zien ... Die eindterm vormt een opstap naar de overige eindtermen die in alle graden aan bod komen.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

16.01 (A- en B-stroom): De leerlingen beschrijven kunst- en cultuuruitingen vanuit eigen waarneming.

Kunstuitingen zoals dans, theater, film, game, graffiti, kledij, landschap, lied.
Cultuuruitingen zoals sociale gewoonten, voorstellingen, rituelen, tradities, uitdrukkingen.

Eigen waarneming zoals ervaren en beleven, memoriseren en herkennen en zintuiglijk waarnemen.

16.02 (A- en B-stroom): De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.

Context zoals tijd, ruimte, maatschappelijke context.

16.04 (A- en B-stroom): De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.

Inhoud:

- onderwerp bijvoorbeeld geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen;
- bedoeling bijvoorbeeld decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren.

Vorm zoals bouwstenen, technieken, materialen afhankelijk van het gekozen kunstwerk en de gekozen expressievorm zoals beeld, muziek, drama, dans of audiovisuele media, apart of gecombineerd. In het geval van:

- Beeld

Bouwstenen zoals compositie, kleur, licht, lijn, ruimte, textuur, vorm.

Technieken zoals boetseren, fotograferen, maquettes maken, met textiel werken, schilderen.

Materialen zoals klei, licht, papier, recuperatiematerialen, steen, verf.

- Muziek

Bouwstenen zoals dynamiek, klankkleur, melodie, ritme, samenklank, structuur, tempo, vorm.

Technieken zoals body percussion, improvisatie, samenzang.

Materialen zoals instrumenten, lichaam, stem, voorwerpen.

- Drama

Bouwstenen zoals rol, ruimte, structuur, samenspel, tijd.

Technieken zoals clownerie, figurentheater, improvisatie, mime, teksttheater.

Materialen zoals decor, geluid, kostuums, lichaam, taal.

- Dans

Bouwstenen zoals kracht, ruimte, relatie, tijd.

Technieken zoals bewegingsreeks, choreografie, dansexpressie, dansimprovisatie.

Materialen zoals decor, geluid, lichaam, voorwerpen.

- Audiovisuele media

Bouwstenen zoals camerabeweging, geluid, kader, licht, montage.

Technieken zoals montage, opname, sonorisatie.

Materialen zoals microfoon, montageunit, smartphone.

16.05 (A- en B-stroom): De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.

Bij het doorlopen van een artistiek-creatief proces kan je denken aan

- het selecteren van ideeën zoals bij eigen gedachten en gevoelens stilstaan, artistieke werken bestuderen, indrukken of objecten verzamelen;
- het koppelen van de eigen bedoeling aan vormgeving via methodes zoals trial and error, try-out;
- het gebruiken van kunsteigen technieken;
- het voorstellen of presenteren.

2. Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs

2.1 Methodiek

Voor de invulling van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs (na OK3) is een selectie gemaakt uit de (specifieke) eindtermen van de dubbele finaliteit derde graad. Verder is soms ook geselecteerd uit ((onderliggende) kenniselementen van) de eindtermen tweede graad van de dubbele finaliteit,

omdat sommige eindtermen uit de derde graad een inhoudelijke onderbouw uit de tweede graad veronderstellen of omdat de geselecteerde eindtermen relevant zijn in functie van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.

In lijn met keuzes voor de eindtermen eerste, tweede en derde graad en in functie van gerichte doorstroom naar hoger onderwijs krijgen de sleutelcompetenties SC2 *Competenties in het Nederlands*, SC3 *Competenties in andere talen* en SC6 *Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie* prioriteit. Daarnaast worden ook de eindtermen van SC13 *Leercompetenties* en de eindterm 15.01 met betrekking tot loopbaancompetenties weerhouden. Metacognitieve leervaardigheden zijn immers belangrijk in functie van verder studiesucces. Om tot goede inzichten te komen in eigen capaciteiten en interesses is ook het bewust doorlopen van een studie- of beroepskeuze proces belangrijk.

In alle bacheloropleidingen is een vorm van onderzoek voeren aan de orde. Daarom wordt ook de generieke doorstroomcompetentie van de specifieke eindtermen (01.01.01 *De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting*) geselecteerd, maar wel wat opener geformuleerd. Het is de bedoeling dat alle inhouden van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs aan bod kunnen komen. Het betreft dus zowel inhouden van (specifieke) eindtermen als bijkomende inhoudelijke accenten die scholen wensen te leggen in functie van gerichte professionele bachelors.

Ten slotte kiezen scholen minstens één (specifieke) eindterm uit een vastgelegde lijst met onderwijsdoelen dubbele finaliteit gerelateerd aan SC6 Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie en aan volgende wetenschapsdomeinen: Moderne talen, Wiskunde, Biologie, Chemie, Aardwetenschappen, Fysica, STEM, Bewegingswetenschappen, Gedragswetenschappen en Economie. Dat laat toe om in te spelen op interesses van leerlingen en geeft leerlingen de kans om kennis te maken met de complexiteit van een wetenschapsdomein in het hoger onderwijs. De selectie houdt verband met gerichte professionele bachelors vanuit studiedomeinen secundair onderwijs.

2.2 Toelichting bij de geselecteerde sleutelcompetenties en wetenschapsdomeinen

Sleutelcompetentie 2: Competenties in het Nederlands

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'.

Bij mondelinge interactie wordt gepreciseerd of leerlingen al dan niet voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen en of het gesprek al dan niet in een vertrouwde context plaatsvindt.

Verder wordt het doelgerichte gebruik van strategieën vermeld bij enkele eindtermen.

02.01 De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de

hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten te bepalen in functie van het begrijpen van teksten.

02.03 De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

De leerlingen gebruiken doelgericht strategieën om relevante informatie te selecteren.

02.07 De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt dat leerlingen onvoorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context.

02.08 De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Strategieën hebben betrekking op lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheden. Strategieën zoals met lees-, luister-, spreek- of schrijfdoel rekening houden; voorkennis activeren; inhoud voorspellen; vragen stellen; tussentijds samenvatten, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden en zinnen afleiden uit de context, via taalverwantschap of op basis van woorddelen; bepalen of het achterhalen van de betekenis van een onbekend woord belangrijk is; talige hulpmiddelen gebruiken; afkortingen, symbolen en telegramstijl gebruiken; met de ontvanger rekening houden zoals door het gepast inzetten van lichaamstaal; sleutelwoorden en kernzinnen aanduiden; met de doelen van de interactie rekening houden; inspelen op wat de ander zegt of schrijft; de ander laten uitspreken; op een gepaste manier het woord vragen of nemen; elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten; het register afstemmen op de gesprekspartner of correspondent; taalgebruik aan de ontvanger aanpassen.

02.13 De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.

Eigen beleving en interpretatie zoals waarom sommige aspecten van de tekst aanspreken, waarom men zich identificeert met een bepaald personage, in welke zin men gelijkaardige ervaringen zelf al heeft meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reactie teweegbrengt, waarom de uitdrukkingvorm of stijl aanspreekt.

Sleutelcompetentie 3: Competenties in andere talen

Algemeen

De onderliggende (kennis)elementen gelden voor Frans of Engels, afhankelijk van de keuze van het schoolbestuur of de scholengroep om Frans of Engels aan te bieden. Uiteraard kunnen scholen er ook voor kiezen om beide vreemde talen aan te bieden. Dit kan namelijk voor bepaalde bacheloropleidingen ten zeerste aan te raden zijn.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'.

Bij mondelinge interactie wordt gepreciseerd of leerlingen al dan niet voorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen en of het gesprek al dan niet in een vertrouwde context plaatsvindt.

Bij het bepalen van onderwerp, hoofdgedachte en de hoofdpunten en bij het selecteren van relevante informatie bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten wordt aangegeven dat de leerlingen de belangrijkste informatie uit de tekst begrijpen.

03.01 De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

Het bepalen van het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten veronderstelt minimaal dat leerlingen de belangrijkste informatie uit de tekst begrijpen.

03.02 De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

Om relevante informatie te selecteren veronderstellen we minimaal dat leerlingen de belangrijkste informatie uit de tekst begrijpen.

03.04 De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

Mondelinge interactie veronderstelt dat leerlingen onvoorbereid aan een gesprek kunnen deelnemen in een vertrouwde context en over een vertrouwd onderwerp.

03.05 De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.

Strategieën hebben betrekking op inzicht in taalgebruik toepassen, lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheden.

Strategieën zoals met lees-, luister-, spreek- of schrijfdoel rekening houden; voorkennis activeren; inhoud voorspellen; vragen stellen; de vermoedelijke

betekenis van onbekende woorden en zinnen afleiden uit de context, via taalverwantschap of op basis van woorddelen; bepalen of het achterhalen van de betekenis van een onbekend woord belangrijk is; talige hulpmiddelen gebruiken; met ontvanger rekening houden zoals door het gepast inzetten van lichaamstaal; eigen tekst nakijken; ondersteunende middelen gebruiken; met doel interactie rekening houden; inspelen op wat de ander zegt of schrijft; om hulp/opheldering vragen zoals trager spreken, herhalen, herformuleren en zelf hulp/opheldering bieden; elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten; taalgebruik aan de ontvanger aanpassen.

03.08 De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit.

Eigen beleving en interpretatie zoals waarom sommige aspecten van de tekst aanspreken, waarom men zich identificeert met een bepaald personage, in welke zin men gelijkaardige ervaringen zelf al heeft meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reactie teweegbrengt, waarom de uitdrukkingsvorm of stijl aanspreekt.

Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake wiskunde

Algemeen

Er wordt bij de eindtermen een onderscheid gemaakt tussen eerder inhoudelijke eindtermen en generieke eindtermen.

De generieke eindtermen moeten in samenhang met de andere eindtermen van de betrokken graad worden gezien. Vanuit zijn professionaliteit en in functie van specifieke leerlingengroepen maakt de leraar eigen keuzes.

Het komt de leraar toe om te bepalen welke eindtermen hij in context realiseert. Volgende eindtermen worden minimaal zonder context gerealiseerd, maar het is zinvol om ze ook met context te realiseren: 06.01 en 06.03.

Werken met contexten kan leerlingen immers motiveren. Wiskunde leren met en zonder context is belangrijk om kennis en vaardigheden te transfereren naar gelijkaardige en naar nieuwe situaties.

Voor het beschrijven van fenomenen uit de realiteit aan de hand van wiskundige concepten (ET 06.15) is het ook aan de leraar om keuzes te maken. De wiskundige concepten zijn de concepten die aan bod komen in het zevende leerjaar gericht op hoger onderwijs.

Vanuit zijn professionaliteit is de leraar ook het best geplaatst om na te gaan hoe, waar en wanneer hij ICT aan bod laat komen. Die keuze zal mede ingegeven zijn door didactische overwegingen.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindterm.

06.04 De leerlingen brengen met behulp van de grafiek, kenmerken van een functie in verband met de betekenisvolle situatie die door de functie beschreven wordt.

Kenmerken van een functie zoals nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen/constant, toenemende/afnemende stijging/daling, minima/maxima, symmetrie, periode

Bij volgende eindterm wordt een aanvullende verduidelijking opgenomen.

06.02 De leerlingen passen de stelling van Pythagoras toe om meetkundige problemen op te lossen in het vlak.

Het oplossen van meetkundige problemen in het vlak kan ook betrekking hebben op ruimtelijke situaties, met name die situaties waarin leerlingen eenmaal het geschikte vlak moeten kiezen. Bv. de ladder die tegen een muur wordt gezet, de kast die in een ruimte moet passen.

Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake exacte wetenschappen en technologieDuiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindterm.

06.18 De leerlingen leggen het overerven en de expressie van kenmerken bij organismen uit.

Overerven zoals erfelijke eigenschappen, niet-erfelijke eigenschappen, genotype, fenotype.

Expressie zoals verband tussen genen en eiwitten.

Sleutelcompetentie 13: Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerkenDuiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindtermen.

13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.

Cognitieve leerstrategieën en bijhorende activiteiten zoals structureren, zich vragen stellen bij de leerinhoud, memoriseren, herhalen, selecteren, relateren, toepassen, inoefenen.

Metacognitieve regulatiestrategieën en bijhorende activiteiten zoals plannen, monitoren, evalueren, bijsturen.

13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal.

Vaktaal zoals domeinspecifieke terminologie, symbolen.

13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier.

Bronnen zoals personen, digitale en niet-digitale tijdschriften, encyclopedieën, boeken, audiovisueel materiaal.

Sleutelcompetentie 15: Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

Algemeen

Loopbaancompetenties leggen de nadruk op het verkennen van de eigen talenten met het oog op goede en positieve keuzes op korte en lange termijn.

Duiding bij enkele eindtermen

Bij sommige eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor deze sleutelcompetentie betreft het volgende eindterm.

15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocessen.

Doorlopen van een studie- of beroepskeuzeprocessen zoals met behulp van de keuzetaken oriënteren, zelfconceptverheldering, exploreren in de breedte, exploreren in de diepte, studiekeuzenabijheid, binding.

Generieke doorstroomcompetenties

Duiding bij enkele specifieke eindtermen

Bij sommige specifieke eindtermen is aangegeven welke invulling begrippen of contexten zouden kunnen krijgen. De invulling is illustratief en wordt voorafgegaan door 'zoals'. Voor dit wetenschapsdomein betreft het volgende specifieke eindterm waarbij ook een aanvullende verduidelijking wordt geformuleerd.

01.01.01 De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.

Inhouden van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs zoals vastgelegd in de minimumdoelen, door het schoolbestuur of door de scholengroep.

Fasen in een onderzoekscyclus zoals oriëntatie, probleem(stelling) of onderzoeksvraag, onderzoeksmethode, gegevensverzameling, analyse, conclusie, rapportering.

Afhankelijk van de context kunnen een of meerdere fasen in de onderzoekscyclus zelfstandig of onder begeleiding gebeuren.

Lijst met (specifieke) eindtermen waaruit de school minstens 1 (specifieke) eindterm kiest

Duiding bij enkele (specifieke) eindtermen

Bij sommige (specifieke) eindtermen wordt meer duiding gegeven. Invulling die wordt voorafgegaan door 'zoals' is illustratief. Soms wordt een aanvullende verduidelijking gegeven. Voor de lijst met (specifieke) eindtermen waaruit de school minstens één (specifieke) eindterm kiest betreft het volgende specifieke eindtermen.

02.04.01 De leerlingen analyseren hoe de context de betekenis van een taaluiting beïnvloedt.

Het minimumdoel wordt gerealiseerd binnen de context van minstens één taal van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.

10.02.01 De leerlingen analyseren interacties en processen in ecosystemen.

- Interacties zoals relaties tussen biotische factoren, tussen biotische en abiotische factoren
- Processen zoals materiële stromen, energiestromen

12.01.01 De leerlingen ontwikkelen een oplossing voor een probleem door STEM-disciplines geïntegreerd toe te passen.

Het probleem kan een maatschappelijk probleem, een probleem uit de leefwereld van de leerlingen of een probleem gelinkt aan de context van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs zijn waarbij STEM-disciplines een oplossing zouden kunnen genereren.

Interactie tussen onderzoeken en ontwikkelen: bij het ontwikkelen van een oplossing voor een probleem nemen de leerlingen een onderzoekende houding aan.

13.02.03 De leerlingen beschrijven bewegingsactiviteiten vanuit anatomisch, fysiologisch of biomechanisch perspectief.

Het specifieke minimumdoel kan theoretisch en/of toepassingsgericht gerealiseerd worden.

14.04.01 De leerlingen passen pedagogische modellen toe op concrete opvoedingssituaties.

Pedagogische modellen zoals het ecologische model, het balansmodel, het vier-variabelenmodel, het transactionele model, het procesmodel.

C. Inwerkingtreding

De inwerkingtreding start progressief in de eerste graad. Concreet betekent dit dat de eindtermen per 1 september 2024 progressief worden ingevoerd in het eerste leerjaar van de eerste graad en vervolgens op 1 september 2025 in het tweede leerjaar van de eerste graad. Schoolbesturen kunnen ervoor kiezen om de eindtermen vanaf 1 september 2024 ook reeds in te voeren in het tweede leerjaar van de eerste graad.

De inwerkingtreding van de onderwijsdoelen van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs en leidt tot een diploma secundair onderwijs-onderwijskwalificatie niveau 4 start op 1 september 2025 gezien de graduele uitrol van de modernisering van het secundair onderwijs.

II. TOELICHTING BIJ DE ARTIKELEN

Artikel 1: Is de gebruikelijke inleidende bepaling.

Artikel 2: Dit artikel verduidelijkt op welk zevende leerjaar dit voorstel van decreet van toepassing is.

Artikel 3: Dit artikel omschrijft over welke groepen van structuuronderdelen en onderwijsdoelen dit voorstel van decreet gaat en hoe deze onderwijsdoelen worden ontwikkeld en geordend. Tevens verduidelijkt dit artikel ook dat naast een doelzin, indien van toepassing, ook andere elementen integraal deel uitmaken van een (specifieke) eindterm, eindterm basisgeletterdheid of uitbreidingsdoel Nederlands, namelijk onderliggende (kennis)elementen, tekstkenmerken, minimumvereisten en/of voetnoten.

Artikel 4: Voor een correcte lezing en implementatie van de onderwijsdoelen van de eerste graad, bevat dit artikel een aantal noodzakelijke verduidelijkingen over de afbakening van de doelgroep en het realiseren van de onderwijsdoelen. Ook wordt naar de bijlage verwezen met hierin de onderwijsdoelen van de eerste graad.

Artikel 5: Idem als artikel 4 maar toegepast op het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.

Artikel 6: Dit artikel verwijst naar de inwerkingtreding van de onderwijsdoelen. De onderwijsdoelen voor de eerste graad treden per school in werking op 1 september 2024 en, naar keuze van het schoolbestuur, progressief, leerjaar per leerjaar, of

gelijktijdig voor beide leerjaren. Het schoolbestuur heeft hier dus de keuze tussen al dan niet progressieve inwerkingtreding vermits beide pistes in het onderwijsveld haalbaar zijn.

Artikel 7: Dit artikel voegt het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs toe aan de bestaande lijst van leerjaren waarvoor specifieke eindtermen gelden.

Artikel 8: Vermits een centrum voor deeltijds beroepssecundair onderwijs of een centrum voor vorming van zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen uitgesloten is van de verplichting tot eindtermen lichamelijke opvoeding, worden desbetreffende eindtermen ook uitgesloten van wat in een curriculumdossier moet zijn opgenomen voor wat toepassing door een dergelijk centrum betreft. Die eindtermen worden in dit artikel met nummer aangeduid, gebaseerd op het eindtermendecreet van 14 juli 2023. Voor alle duidelijkheid: het betreft hier eindtermen voor de tweede en de derde graad.

Artikel 10: In aansluiting op de toelichting bij artikel 8 worden voor dezelfde centra de eindtermen lichamelijke opvoeding, die niet van toepassing zijn, weggeschreven. Het betreft immers eindtermen die werden opgeheven en vervangen door de eindtermen van het decreet van 14 juli 2023.

Artikel 9: Gezien nieuwe onderwijsdoelen tot aangepaste curriculumdossiers en leerplannen leiden en daarbij termijnen gelden, was het niet haalbaar om uiterlijk 31 januari 2024 nieuwe leerplannen met het oog op implementatie op 1 september 2024 in te dienen. Het schooljaar 2024-2025 wordt daarom een gedoogjaar.

Artikel 11: Ook binnen artikelen rond het deeltijds kunstonderwijs wordt elke verwijzing naar het onderwijsdoelendecreet van 12 februari 2021, dat door het Grondwettelijk Hof werd vernietigd, vervangen door een verwijzing naar het onderwijsdoelendecreet (tweede en derde graad secundair onderwijs) van 14 juli 2023.

Artikel 12: Dit artikel impliceert de progressieve opheffing van het decreet van 14 december 2018 betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs.

Artikel 13: Bevat de inwerkingtreding.

VOORSTEL VAN DECREET

VOORSTEL VAN DECREET

Hoofdstuk 1. Inleidende bepaling

Artikel 1. Dit decreet regelt een gemeenschapsaangelegenheid.

Hoofdstuk 2. Onderwijsdoelen voor de eerste graad secundair onderwijs en het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs

Art. 2. Voor de toepassing van dit decreet wordt verstaan onder:

- 1° eindtermen: de onderwijsdoelen, vermeld in artikel 139, §1, eerste lid, van de Codex Secundair Onderwijs van 17 december 2010;
- 2° onderwijsdoelen: een gemeenschappelijk begrip voor eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid, uitbreidingsdoelen Nederlands en specifieke eindtermen;
- 3° zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs: het derde leerjaar van de derde graad, vermeld in artikel 139, §3, eerste lid, 5°, van dezelfde codex.

Art. 3. Onderwijsdoelen zijn:

- 1° de eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands voor de eerste graad van het voltijds gewoon secundair onderwijs en opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs;
- 2° de eindtermen en specifieke eindtermen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs van het voltijds gewoon secundair onderwijs en opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs.

De eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands zijn geformuleerd op basis van de zestien sleutelcompetenties, vermeld in artikel 139, §2, van de Codex Secundair Onderwijs van 17 december 2010. De specifieke eindtermen zijn ontwikkeld uit de kenmerkende onderdelen van een bepaald wetenschapsdomein.

Naast de doelzin maken de volgende elementen, opgenomen in de bijlagen die bij dit decreet zijn gevoegd, telkens integraal deel uit van de eindterm, de eindterm basisgeletterdheid, het uitbreidingsdoel Nederlands of de specifieke eindterm waarbij ze zijn vermeld:

- 1° onderliggende (kennis)elementen: een aanvulling of precisering van (kennis)elementen die niet uit de doelzin blijken, maar wel van belang zijn om de doelzin te realiseren;
- 2° tekstkenmerken: vereisten waaraan de gekozen en aangeboden teksten in de doeltaal moeten voldoen;
- 3° minimumvereisten: vereisten waaraan de geproduceerde teksten van leerlingen moeten voldoen;
- 4° voetnoot: verduidelijking met betrekking tot de ontwikkeling van leerlingen, de context of het toepassingsgebied.

Art. 4. Bij de implementatie van de onderwijsdoelen voor de eerste graad A-stroom, respectievelijk B-stroom worden de volgende bepalingen nageleefd:

- 1° onderwijsdoelen worden bereikt op populatieniveau, met uitzondering van:
 - a) eindtermen basisgeletterdheid, die worden bereikt op het niveau van een individuele leerling en worden aangeduid met de code "BG";
 - b) uitbreidingsdoelen Nederlands, die worden bereikt op het niveau van een bepaalde leerlingengroep en worden aangeduid met de code "UD";
- 2° onderwijsdoelen worden door de leerling zelfstandig gerealiseerd, tenzij dat expliciet anders is vermeld;
- 3° onderwijsdoelen worden in samenhang gerealiseerd, binnen en over sleutelcompetenties heen.

De onderwijsdoelen voor de eerste graad A-stroom, respectievelijk B-stroom zijn opgenomen in bijlage 1, die bij dit decreet is gevoegd.

Art. 5. Bij de implementatie van de onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs worden de volgende bepalingen nageleefd:

- 1° onderwijsdoelen worden bereikt op populatieniveau;
- 2° onderwijsdoelen worden door de leerling zelfstandig gerealiseerd, tenzij dat expliciet anders is vermeld;
- 3° onderwijsdoelen worden in samenhang gerealiseerd, binnen en over sleutelcompetenties en wetenschapsdomeinen heen.

De onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs zijn opgenomen in bijlage 2, die bij dit decreet is gevoegd.

Aanvullend op de onderwijsdoelen, vermeld in het tweede lid, selecteert de school in functie van de doelgroep en de doorstroom naar hoger onderwijs ook minstens één onderwijsdoel uit de lijst met onderwijsdoelen, opgenomen in bijlage 3, die bij dit decreet is gevoegd.

Art. 6. De onderwijsdoelen voor de eerste graad treden per school in werking op 1 september 2024. Het schoolbestuur kan ervoor kiezen om die onderwijsdoelen progressief, leerjaar per leerjaar, of gelijktijdig voor alle leerjaren in te voeren.

De onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs treden in werking op 1 september 2025.

Hoofdstuk 3. Wijzigingen van de Codex Secundair Onderwijs van 17 december 2010

Art. 7. In artikel 145 van de Codex Secundair Onderwijs van 17 december 2010, vervangen bij het decreet van 26 januari 2018, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

- 1° in het vierde lid worden tussen het woord "graad" en het woord "in" de woorden "van richtingen met doorstroom- en dubbele finaliteit" ingevoegd;
- 2° er wordt een vijfde lid toegevoegd, dat luidt als volgt:

"Er worden ook specifieke eindtermen vastgelegd voor het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs, vermeld in artikel 139, §3, eerste lid, 5°."

Art. 8. Aan artikel 147/1, §1, van dezelfde codex, ingevoegd bij het decreet van 26 januari 2018, wordt een derde lid toegevoegd, dat luidt als volgt:

"Als de aanbieder van een duale opleiding een centrum voor deeltijds beroepssecundair onderwijs of een centrum voor vorming van zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen is, zijn de volgende eindtermen, vermeld in het decreet van 14 juli 2023 over de onderwijsdoelen voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs, niet van toepassing:

- 1° de eindtermen 1.03, 1.04, 1.05, 1.06 en 1.07 van de basisvorming van de tweede graad arbeidsmarktfinaliteit en van de tweede graad dubbele finaliteit binnen de sleutelcompetentie "competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op het vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid";
- 2° de eindtermen 1.03, 1.04, 1.05, 1.06 en 1.07 van de basisvorming van de derde graad arbeidsmarktfinaliteit en van de derde graad dubbele finaliteit binnen de sleutelcompetentie "competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op het vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid"."

Art. 9. In artikel 147/3, §2, van dezelfde codex, ingevoegd bij het decreet van 26 januari 2018 en gewijzigd bij het decreet van 14 juli 2023, wordt het tweede lid vervangen door wat volgt:

“In afwijking van paragraaf 1, derde lid, mag in het schooljaar 2024-2025 een schoolbestuur in de eerste graad secundair onderwijs leerplannen toepassen die aansluiten bij de onderwijsdoelen van het decreet van [...], zonder dat die leerplannen door de Vlaamse Regering zijn goedgekeurd.”.

Art. 10. In artikel 357/7, §2, tweede lid, 5°, van dezelfde codex, gewijzigd bij het decreet van 9 juli 2021, wordt punt 2° opgeheven.

Hoofdstuk 4. Wijziging van het decreet van 9 maart 2018 betreffende het deeltijds kunstonderwijs

Art. 11. In artikel 5, derde lid, van het decreet van 9 maart 2018 betreffende het deeltijds kunstonderwijs, gewijzigd bij de decreten van 9 juli 2021 en 8 juli 2022, wordt de zinsnede “de specifieke eindtermen van het wetenschapsdomein kunst en cultuur, vermeld in bijlage 7 van het decreet van 12 februari 2021 betreffende de onderwijsdoelen voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs en diverse andere verwante maatregelen” vervangen door de zinsnede “de specifieke eindtermen van de onderdelen artistieke expressie en kunstbeschouwing van het wetenschapsdomein kunst en cultuur, vermeld in bijlage 3 bij het decreet van 14 juli 2023 over de onderwijsdoelen voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs”.

Hoofdstuk 5. Wijziging van het decreet van 14 december 2018 betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs

Art. 12. Aan artikel 5 van het decreet van 14 december 2018 betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs wordt een tweede lid toegevoegd, dat luidt als volgt:

“De onderwijsdoelen houden op uitwerking te hebben:

1° in het eerste leerjaar A en het eerste leerjaar B: op 1 september 2024;

2° in het tweede leerjaar A en het tweede leerjaar B: op 1 september 2025.”.

Hoofdstuk 6. Inwerkingtredingsbepaling

Art. 13. Dit decreet treedt in werking op 1 september 2024, met uitzondering van artikel 12.

Koen DANIËLS
Loes VANDROMME
Jean-Jacques DE GUCHT
Kathleen KREKELS
Hilâl YALÇIN
Karolien GROSEMANS

BIJLAGEN
bij het voorstel van decreet

- Bijlage 1: Eindtermen voor de eerste graad A- en B-stroom
- Bijlage 2: Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar dat gericht is op het hoger onderwijs
- Bijlage 3: Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar dat gericht is op het hoger onderwijs waaruit de school minstens één onderwijsdoel kiest in functie van de doelgroep en de doorstroom

Bijlage 1 – Eindtermen voor de eerste graad A- en B-stroom

De onderstaande teksten zijn in hun globaliteit de eindtermen (basisgeletterdheid) en uitbreidingsdoelen Nederlands die conform de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, letterlijk worden opgenomen in de leerplannen.

A-stroom		B-stroom	
Sleutelcompetentie 1: Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en gezondheid			
01.0 1	De leerlingen passen technieken voor eerste hulp bij ongevallen toe in een gesimuleerde leeromgeving.	01.0 1	De leerlingen passen technieken voor eerste hulp bij ongevallen toe in een gesimuleerde leeromgeving.
01.0 2	De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	01.0 2	De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
01.0 3	De leerlingen voeren conform de beweegrichtlijnen in verschillende bewegingsomgevingen activiteiten uit in verschillende individuele, interactieve en ritmisch expressieve bewegingsdomeinen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context (zoals bewegingsomgevingen en bewegingsdomeinen) waarin het minimumdoel aan bod komt.	01.0 3	De leerlingen voeren conform de beweegrichtlijnen in verschillende bewegingsomgevingen activiteiten uit in verschillende individuele, interactieve en ritmisch expressieve bewegingsdomeinen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context (zoals bewegingsomgevingen en bewegingsdomeinen) waarin het minimumdoel aan bod komt.
01.0 4	De leerlingen ontwikkelen lenigheid, uithouding, snelheid, coördinatie en evenwicht, rekening houdend met de evolutie van hun fysieke capaciteiten.	01.0 4	De leerlingen ontwikkelen lenigheid, uithouding, snelheid, coördinatie en evenwicht, rekening houdend met de evolutie van hun fysieke capaciteiten.
01.0 5	De leerlingen voeren motorische basisvaardigheden uit, rekening houdend met ergonomische principes en de evolutie van hun fysieke capaciteiten.	01.0 5	De leerlingen voeren motorische basisvaardigheden uit, rekening houdend met ergonomische principes en de evolutie van hun fysieke capaciteiten.
01.0 6	De leerlingen passen tactieken en principes toe met respect voor de afgesproken regels en rollen in sport en spel. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context (zoals de bewegingsdomeinen) waarin het minimumdoel aan bod komt.	01.0 6	De leerlingen passen tactieken en principes toe met respect voor de afgesproken regels en rollen in sport en spel. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context (zoals de bewegingsdomeinen) waarin het minimumdoel aan bod komt.

01.0 7	De leerlingen hanteren in verschillende rollen in sport en spel principes van verantwoord en veilig gedrag <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context (zoals de bewegingsdomeinen) waarin het minimumdoel aan bod komt.	01.0 7	De leerlingen hanteren in verschillende rollen in sport en spel principes van verantwoord en veilig gedrag <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context (zoals de bewegingsdomeinen) waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 2: Competenties in het Nederlands			
02.0 1	De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie: - Herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang - Grote samenhang - Voornamelijk Standaardnederlands - Frequentie en minder frequente woorden - Eenvoudig figuurlijk taalgebruik - Concrete inhoud - Lage tot gemiddelde informatiedichtheid - Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief en narratief Bijkomend voor schriftelijke receptie: - Duidelijke lay-out Bijkomend voor mondelinge receptie: - Normaal spreektempo	02.0 1	De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie: - Herkenbare, expliciet aangegeven structuur - Grote samenhang - Voornamelijk Standaardnederlands - Voornamelijk frequente woorden - Heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik - Concrete en herkenbare inhoud - Lage informatiedichtheid - Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief en narratief Bijkomend voor schriftelijke receptie: - Duidelijke lay-out Bijkomend voor mondelinge receptie: - Laag tot normaal spreektempo
02.0 2	De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.	02.0 2	De leerlingen beoordelen doelgericht aangereikte informatie op betrouwbaarheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
02.0 3	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie	02.0 3	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie

02.0 4	<p>De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep 		
02.0 5	<p>De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.</p> <p>Minimumvereisten voor productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige, herkenbare tekststructuur - Redelijk herkenbare samenhang - Gepast taalgebruik - Gepast register - Concrete inhoud - Grote variatie aan tekstsoorten <p>Bijkomend voor schriftelijke productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gepaste lay-out - Verzorgd taalgebruik met aandacht voor Standaardnederlands, spelling, interpunctie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid <p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verzorgd taalgebruik met aandacht voor Standaardnederlands, uitspraak, intonatie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid - Gepaste lichaamstaal <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>	02.0 4	<p>De leerlingen spreken en schrijven doelgericht in eenvoudige communicatieve situaties.</p> <p>Minimumvereisten voor productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige tekststructuur - Redelijk herkenbare samenhang - Gepast register - Concrete inhoud - Variatie aan tekstsoorten <p>Bijkomend voor schriftelijke productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gepaste lay-out - Taalgebruik met aandacht voor Standaardnederlands, spelling, interpunctie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid en correctheid <p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Taalgebruik met aandacht voor Standaardnederlands, uitspraak, intonatie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid en correctheid - Gepaste lichaamstaal <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>

02.0 6	De leerlingen drukken zich creatief uit met taal. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	02.0 5	De leerlingen drukken zich creatief uit met taal. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
02.0 7	De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie	02.0 6	De leerlingen nemen doelgericht deel aan eenvoudige mondelinge en schriftelijke interactie. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie
02.0 8	De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen. <i>Voetnoot:</i> Dit minimumdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere minimumdoelen binnen sleutelcompetentie 2. Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	02.0 7	De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen. <i>Voetnoot:</i> Dit minimumdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere minimumdoelen binnen sleutelcompetentie 2. Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
02.0 9	De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	02.0 8	De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
02.1 0	De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Onderliggende (kennis)elementen: - Klanken: lange en korte klinkers - Onderscheid klank- en schriftbeeld	02.0 9	De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Onderliggende (kennis)elementen: - Onderscheid klank- en schriftbeeld

	<ul style="list-style-type: none"> - Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang - Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd; imperatief - Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord, voegwoord, voorzetsel, telwoord, bijwoord, tussenwerpsel - Zinsdelen: onderwerp, gezegde (doen- en zijn-relatie), persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, bijwoordelijke bepaling - Zinssoorten: ontkennende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen - Betekenisrelaties: synoniem, homoniem, letterlijk/figuurlijk - Beeldspraak en vergelijking - Spelling van woorden met vast en veranderlijk woordbeeld - Hoofdletters - Interpunctietekens: punt, komma, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt, spatie, aanhalingstekens - Congruentie - Diakritische tekens: trema, koppelteken en apostrof 		<ul style="list-style-type: none"> - Samenstellingen en afleidingen: meervoud/enkelvoud, verkleinwoord - Werkwoorden: stam, uitgang - Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, werkwoord, lidwoord - Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm - Zinssoorten: mededelende/vragende/uitroepende zinnen - Betekenisrelaties: letterlijk/figuurlijk - Heel eenvoudige beeldspraak en vergelijking - Spelling van woorden met vast woordbeeld: klankzuivere woorden en hoogfrequente niet-klankzuivere woorden - Spelling van woorden met veranderlijk woordbeeld: klinker in open/gesloten lettergreep, verdubbeling medeklinker - Hoofdletters - Interpunctietekens: punt, vraagteken, uitroepetekens - Congruentie - Werkwoordstijden om verleden, heden en toekomst uit te drukken
02.1 1	<p>De leerlingen passen inzicht in taalgebruik toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p>	02.1 0	<p>De leerlingen passen inzicht in taalgebruik toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Tekstopbouwende elementen: titel, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen - Tekststructuur - Structuuraanduiders: signaalwoorden en verwijswaarden - Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel - Effecten van non-verbale communicatie en van stereotypering - Beleefdheidsconventies en registers - Taalhandelingen 		<ul style="list-style-type: none"> - Tekstopbouwende elementen: titel, afbeeldingen en eenvoudige lay-out - Structuuraanduiders: signaalwoorden en verwijswaarden - Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, doel - Effecten van non-verbaal gedrag - Meest elementaire, alledaagse beleefdheidsconventies - Registers - Taalhandelingen
02.1 2	De leerlingen geven overeenkomsten en verschillen aan in taaluitingen, tussen standaardtaal, regionale, sociale en situationele taalvariëteiten en tussen talen.	02.1 1	De leerlingen geven overeenkomsten en verschillen aan in taaluitingen, tussen standaardtaal en regionale taalvariëteiten en tussen talen.
02.1 3	<p>De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elementaire literaire en narratieve concepten: verhaallijn, personages, ruimte en tijd <p>Tekstkenmerken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Variatie aan genres: fictie en non-fictie <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>	02.1 2	<p>De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.</p> <p>Tekstkenmerken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Variatie aan genres <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>
Sleutelcompetentie 2: Competenties in het Nederlands - Uitbreidingsdoelen			
UD02 .01	<p>De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Herkenbare structuur - Herkenbare samenhang - Standaardnederlands, soms andere taalvariëteiten - Frequentie en minder frequente woorden - Eenvoudig figuurlijk taalgebruik 	UD02 .01	<p>De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang - Grote samenhang - Voornamelijk Standaardnederlands - Frequentie en minder frequente woorden - Eenvoudig figuurlijk taalgebruik

	<ul style="list-style-type: none"> - Concrete inhoud - Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid - Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief en narratief <p>Bijkomend voor schriftelijke receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke lay-out <p>Bijkomend voor mondelinge receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Normaal spreektempo 		<ul style="list-style-type: none"> - Concrete inhoud - Lage tot gemiddelde informatiedichtheid - Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief en narratief <p>Bijkomend voor schriftelijke receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke lay-out <p>Bijkomend voor mondelinge receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Normaal spreektempo
		UD02 .02	De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
UD02 .02	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.	UD02 .03	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.
	Tekstkenmerken voor receptie		Tekstkenmerken voor receptie
UD02 .03	De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.	UD02 .04	De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.
	Tekstkenmerken voor receptie		Tekstkenmerken voor receptie
	Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:		Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
	<ul style="list-style-type: none"> - Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep 		<ul style="list-style-type: none"> - Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
UD02 .04	De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.	UD02 .05	De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.
	Minimumvereisten voor productie:		Minimumvereisten voor productie:
	<ul style="list-style-type: none"> - Herkenbare tekstopbouw - Gepaste en herkenbare tekststructuur - Herkenbare samenhang - Frequentie en minder frequente woorden - Eenvoudig figuurlijk taalgebruik - Gepast register - Concrete inhoud - Grote variatie aan tekstsoorten 		<ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige, herkenbare tekststructuur - Redelijk herkenbare samenhang - Gepast taalgebruik - Gepast register - Concrete inhoud - Grote variatie aan tekstsoorten
	Bijkomend voor schriftelijke productie:		Bijkomend voor schriftelijke productie:

	<ul style="list-style-type: none"> - Tekstopbouwende elementen - Gepaste lay-out - Afhankelijk van de context Standaardnederlands met aandacht voor spelling, interpunctie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid <p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gepaste lichaamstaal - Afhankelijk van de context Standaardnederlands met aandacht voor uitspraak, intonatie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Gepaste lay-out - Verzorgd taalgebruik met aandacht voor Standaardnederlands, spelling, interpunctie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid <p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verzorgd taalgebruik met aandacht voor Standaardnederlands, uitspraak, intonatie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid - Gepaste lichaamstaal <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>
UD02 .05	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p>	UD02 .06	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p>
UD02 .06	<p>De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Dit uitbreidingsdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere uitbreidingsdoelen binnen sleutelcompetentie 2. Rekening houdend met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>	UD02 .07	<p>De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Dit uitbreidingsdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere uitbreidingsdoelen binnen sleutelcompetentie 2. Rekening houdend met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>
UD02 .07	<p>De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p>	UD02 .08	<p>De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p>

	<p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>		<p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>
UD02 .08	<p>De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zinsdelen: werkwoordelijk en naamwoordelijk gezegde (doen- en zijn-relatie), voorzetselvoorwerp - Zinssoorten: enkelvoudige en samengestelde zinnen (nevenschikte en ondergeschikte zinnen) 	UD02 .09	<p>De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Klanken: lange en korte klinkers - Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel - Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd; imperatief - Woordsoorten: bijvoeglijk naamwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, vragend), voegwoord, voorzetsel, telwoord, bijwoord, tussenwerpsel - Zinsdelen: gezegde (doen- en zijn-relatie), lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, bijwoordelijke bepaling - Zinssoorten: ontkennende/bevestigende zinnen, bevelende zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen - Betekenisrelaties: synoniem, homoniem - Beeldspraak en vergelijking - Spelling van woorden met veranderlijk woordbeeld - Interpunctietekens: komma, dubbele punt, spatie, aanhalingstekens - Diakritische tekens: trema, koppelteken en apostrof
UD02 .09	<p>De leerlingen analyseren het Standaardnederlands als taalsysteem.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aangeleerde kenniselementen uit MD 02.10 en UD 02.08 		

UD02 .10	<p>De leerlingen passen inzicht in taalgebruik toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>	UD02 .10	<p>De leerlingen passen inzicht in taalgebruik toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tekstopbouwende elementen: benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen - Tekststructuur - Communicatiemodel: context - Effecten van non-verbale communicatie en van stereotypering - Beleefdheidsconventies - Taalhandelingen
UD02 .11	<p>De leerlingen geven overeenkomsten en verschillen aan in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nationale taalvariëteiten in het Nederlands 	UD02 .11	<p>De leerlingen geven overeenkomsten en verschillen aan in taaluitingen, tussen standaardtaal, regionale, sociale en situationele taalvariëteiten en tussen talen.</p>
UD02 .12	<p>De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elementaire literaire en narratieve concepten: eenvoudige stilistische kenmerken, samenhang vorm – inhoud <p>Tekstkenmerken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grote variatie aan genres <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>	UD02 .12	<p>De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elementaire literaire en narratieve concepten: verhaallijn, personages, ruimte en tijd <p>Tekstkenmerken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Variatie aan genres: fictie en non-fictie <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het uitbreidingsdoel aan bod komt.</p>
Sleutelcompetentie 2: Competenties in het Nederlands – Basisgeletterdheid			

BG02 .01	<p>De leerling haalt bij het lezen en luisteren doelgericht het onderwerp en relevante informatie uit niet-fictionele teksten.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Herkenbare, expliciet aangegeven structuur - Grote samenhang - Voornamelijk Standaardnederlands - Voornamelijk frequente woorden - Heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik - Concrete en herkenbare inhoud - Lage informatiedichtheid - Variatie aan tekstsoorten <p>Bijkomend voor schriftelijke receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke lay-out <p>Bijkomend voor mondelinge receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Laag tot normaal spreektempo 	BG02 .01	<p>De leerling haalt bij het lezen en luisteren doelgericht het onderwerp en relevante informatie uit niet-fictionele teksten.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Herkenbare, expliciet aangegeven structuur - Grote samenhang - Voornamelijk Standaardnederlands - Voornamelijk frequente woorden - Heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik - Concrete en herkenbare inhoud - Lage informatiedichtheid - Variatie aan tekstsoorten <p>Bijkomend voor schriftelijke receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke lay-out <p>Bijkomend voor mondelinge receptie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Laag tot normaal spreektempo
BG02 .02	<p>De leerling spreekt en schrijft doelgericht in eenvoudige communicatieve situaties.</p> <p>Minimumvereisten voor productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige tekststructuur - Redelijk herkenbare samenhang - Frequentie woorden - Concrete inhoud - Variatie aan tekstsoorten - Uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, spelling, register en lichaamstaal mogen afwijken zolang ze het overbrengen van de boodschap niet in de weg staan <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>	BG02 .02	<p>De leerling spreekt en schrijft doelgericht in eenvoudige communicatieve situaties.</p> <p>Minimumvereisten voor productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige tekststructuur - Redelijk herkenbare samenhang - Frequentie woorden - Concrete inhoud - Variatie aan tekstsoorten - Uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, spelling, register en lichaamstaal mogen afwijken zolang ze het overbrengen van de boodschap niet in de weg staan <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>

BG02 .03	De leerling neemt doelgericht deel aan eenvoudige mondelinge en schriftelijke interactie. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie	BG02 .03	De leerling neemt doelgericht deel aan eenvoudige mondelinge en schriftelijke interactie. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie
Sleutelcompetentie 3: Competenties in andere talen			
03.0 1	De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten. Teksten in het Engels en in het Frans Tekstkenmerken voor receptie: <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige, herkenbare tekststructuur - Grote samenhang - Hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een beperkte waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein - Concrete inhoud - Lage informatiedichtheid - Eenvoudige zinsbouw - Beperkte lengte - Variatie aan tekstsoorten Bijkomend voor schriftelijke receptie: <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke lay-out Bijkomend voor mondelinge receptie: <ul style="list-style-type: none"> - Geen of weinig achtergrondruis - Normaal spreektempo met pauzes - Ondersteunende maar natuurlijke intonatie - Heldere uitspraak, duidelijke articulatie - Met visuele ondersteuning - Met ondersteuning van non-verbaal gedrag 	03.0 1	De leerlingen bepalen het onderwerp en de hoofdgedachte bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten. Ten minste teksten in het Frans Tekstkenmerken voor receptie: <ul style="list-style-type: none"> - Zeer eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven tekststructuur - Zeer grote samenhang - Hoofdzakelijk transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een zeer beperkte waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke, educatieve of professionele domein - Concrete, herkenbare inhoud - Zeer lage informatiedichtheid - Zeer eenvoudige zinsbouw - Zeer beperkte lengte - Variatie aan tekstsoorten Bijkomend voor schriftelijke receptie: <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke lay-out Bijkomend voor mondelinge receptie: <ul style="list-style-type: none"> - Geen achtergrondruis - Normaal spreektempo met frequente pauzes - Ondersteunende maar natuurlijke intonatie - Heldere uitspraak, duidelijke articulatie - Met visuele ondersteuning

			- Met ondersteuning van non-verbaal gedrag
03.0 2	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten. Teksten in het Engels en in het Frans Tekstkenmerken voor receptie	03.0 2	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten. Ten minste teksten in het Frans Tekstkenmerken voor receptie
03.0 3	De leerlingen spreken en schrijven doelgericht. In het Engels en in het Frans Minimumvereisten voor productie: <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige, gepaste tekststructuur - Hoogfrequente signaalwoorden: chronologisch verloop, opsomming, oorzaak en tegenstelling - Redelijk herkenbare samenhang - Beheersing van frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen die volstaan om te voldoen aan elementaire communicatiebehoeften - Concrete inhoud - Beheersing van bepaalde eenvoudige grammaticale constructies, ondanks het stelselmatig maken van elementaire fouten; begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang - Enkelvoudige zinnen - Gepast register - Beperkte lengte - Variatie aan tekstsoorten Bijkomend voor schriftelijke productie: <ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke, gepaste lay-out - Beheersing van de spelling van de meeste frequente woorden uit het aangeleerde lexicale repertoire, ondanks het voorkomen van fouten hiertegen; begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang. 	03.0 3	De leerlingen spreken en schrijven doelgericht met behulp van aangereikte zinnen, sleutelwoorden of een voorbeeld. Ten minste in het Frans Minimumvereisten voor productie: <ul style="list-style-type: none"> - Hoogfrequente signaalwoorden: chronologisch verloop, opsomming - Redelijk herkenbare samenhang - Beheersing van hoofdzakelijk geïsoleerde woorden, de meest frequente woorden, transparante woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen die toelaten om te voldoen aan de meest elementaire communicatiebehoeften binnen een zeer beperkte waaier aan relevante thema's uit het persoonlijke, publieke, educatieve of professionele domein - Concrete inhoud - Beperkte beheersing van eenvoudige constructies en zinspatronen uit een aangeleerd repertoire - Gepast register - Zeer beperkte lengte - Variatie aan tekstsoorten Bijkomend voor schriftelijke productie: <ul style="list-style-type: none"> - Korte woorden en frasen uit het aangeleerde lexicale repertoire zijn correct overgeschreven Bijkomend voor mondelinge productie:

	<p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gepaste lichaamstaal - Uitspraak is over het algemeen voldoende helder om te worden verstaan ondanks een duidelijk accent, maar gesprekspartners zullen regelmatig om herhaling moeten vragen - Vrij gemakkelijk gebruik van frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen, ondanks duidelijke aarzelingen en valse start <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Gepaste lichaamstaal - Uitspraak van een zeer beperkt repertoire van aangeleerde woorden en frasen is met enige inspanning verstaanbaar - Met talrijke onderbrekingen om naar uitdrukkingen te zoeken, minder vertrouwde woorden uit te spreken en om de communicatie te herstellen <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>
03.0 4	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.</p> <p>In het Engels en in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p> <p>Bijkomend voor mondelinge en schriftelijke interactie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gepaste beleefdheidsconventies bij alledaagse taalhandelingen <p>Bijkomend voor mondelinge interactie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De communicatie is afhankelijk van herhaling, herformulering en herstel; met ondersteuning om het gesprek gaande te houden 	03.0 4	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge interactie.</p> <p>Ten minste in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p> <p>Bijkomend voor mondelinge interactie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gepaste beleefdheidsconventies bij de meest elementaire alledaagse taalhandelingen - De communicatie is volledig afhankelijk van herhaling, herformulering en herstel; met ondersteuning om het gesprek gaande te houden
03.0 5	<p>De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.</p> <p>In het Engels en in het Frans</p>	03.0 5	<p>De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.</p> <p>Ten minste in het Frans</p>

	<p><i>Voetnoot:</i> Dit minimumdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere minimumdoelen binnen sleutelcompetentie 3</p> <p>Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>		<p><i>Voetnoot:</i> Dit minimumdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere minimumdoelen binnen sleutelcompetentie 3</p> <p>Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>
03.0 6	<p>De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>In het Engels en in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>	03.0 6	<p>De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Ten minste in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>
03.0 7	<p>De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <p>Onderstaande elementen gelden voor het Frans én het Engels, tenzij gespecificeerd dat ze enkel voor het Frans of het Engels gelden door de aanduiding van respectievelijk [F] of [E].</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uitspraak van klanken en klankencombinaties - Intonatie, ritme en woordklemtoon - Articulatie, relatie klank- en schriftbeeld - Zelfstandige naamwoorden: getal, genus [F] - Congruentie: onderwerp-persoonsvorm, bijvoeglijk naamwoord- zelfstandig naamwoord [F], voltooid deelwoord met être [F] - Lidwoorden 		

	<ul style="list-style-type: none"> - Voornaamwoorden: persoonlijk als onderwerp en als lijdend [F] en meewerkend [F] voorwerp; plaats van het persoonlijk voornaamwoord; aanwijzend, bezittelijk, vragend - Frequente hoofd- en rangtelwoorden - Bijvoeglijke naamwoorden: meervoud [F], vrouwelijk [F], plaats, trappen van vergelijking - Werkwoorden: indicatif [F], impératif [F], infinitif [F], conditionnel de politesse [F]; présent [F], passé récent [F], passé composé [F], imparfait [F], futur proche [F], infinitive [E], imperative [E]; present simple [E], present continuous [E], simple past [E], simple future [E]; regelmatige en frequente onregelmatige werkwoorden, les verbes pronominaux [F] - Frequente voorzetsels - Frequente nevenschikkende en hoogfrequente onderschikkende voegwoorden - Ontkennende/bevestigende zinnen; mededelende/vragende/bevelende/ uitroepende zinnen - Spelling van in te zetten woorden 		
03.0 8	<p>De leerlingen identificeren bij het lezen en beluisteren van teksten kenmerkende aspecten van maatschappijen en culturen waarin de doeltaal wordt gesproken.</p> <p>Teksten in het Engels en in het Frans</p>	03.0 7	<p>De leerlingen identificeren bij het lezen en beluisteren van teksten kenmerkende aspecten van maatschappijen en culturen waarin de doeltaal wordt gesproken.</p> <p>Ten minste teksten in het Frans</p>
03.0 9	<p>De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit.</p> <p>Teksten in het Engels en in het Frans</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>	03.0 8	<p>De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit.</p> <p>Ten minste teksten in het Frans</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>
Sleutelcompetentie 4: Digitale competenties en mediawijsheid			

04.0 1	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.	04.0 1	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.
04.0 2	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.	04.0 2	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.
04.0 3	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.	04.0 3	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.
04.0 4	De leerlingen passen ethische, sociale en legale regels toe bij het gebruiken van digitale technologie.	04.0 4	De leerlingen passen ethische, sociale en legale regels toe bij het gebruiken van digitale technologie.
04.0 5	De leerlingen ontwerpen doelgericht een digitaal en niet-digitaal algoritme volgens de principes van computationeel denken en debuggen het. Onderliggende (kennis)elementen: - Bouwstenen van digitale systemen - Principes van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritmen.	04.0 5	De leerlingen ontwerpen doelgericht een digitaal en niet-digitaal algoritme volgens de principes van computationeel denken en debuggen het. Onderliggende (kennis)elementen: - Bouwstenen van digitale systemen - Principes van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritmen.
Sleutelcompetentie 4: Digitale competenties en mediawijsheid – Basisgeletterdheid			
BG04 .01	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.	BG04 .01	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.
BG04 .02	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.	BG04 .02	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.
BG04 .03	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.	BG04 .03	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.
Sleutelcompetentie 5: Sociaal-relatieve competenties			
05.0 1	De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	05.0 1	De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie			
06.0 1	<p>De leerlingen rekenen met natuurlijke, gehele en rationale getallen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uitbreiding van de natuurlijke getallen (symbool $\mathbb{N}$) naar de gehele getallen (symbool $\mathbb{Z}$) en van de gehele getallen naar de rationale getallen (symbool $\mathbb{Q}$) - Optelling, aftrekking, vermenigvuldiging, deling, machtsverheffing met gehele exponenten, procentberekening, met rekenregels, eigenschappen, en volgorde van bewerkingen en symbolen (+, -, ·, :, ^{n}) - Tegengestelde, omgekeerde en absolute waarde van een getal met symbolen ($^{-1}$, .) - Schatting grootteorde, afronding - Deling met rest bij natuurlijke getallen, grootste gemene deler, kleinste gemene veelvoud, priemgetal - Vierkantswortel bij natuurlijke getallen met symbool $\sqrt{}$. 	06.0 2	<p>De leerlingen voeren met functioneel gebruik van ICT eenvoudige berekeningen uit met gehele getallen, decimale getallen, breuken, procenten en verhoudingen in betekenisvolle contexten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verband tussen decimaal getal, breuk en procent - Tijdsverschil bij analoge tijd, tijdsverschil bij digitale tijd <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met betekenisvolle contexten van de eerste graad.</p>
06.0 2	De leerlingen zetten rationale getallen om van de ene naar de andere voorstellingswijze: decimale vorm, breuk en procent.		
06.0 3	<p>De leerlingen ordenen rationale getallen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Getallenas - Symbolen =, ≠, <, >, ≤, ≥ 	06.0 1	<p>De leerlingen ordenen gehele getallen, decimale getallen en eenvoudige breuken in betekenisvolle contexten.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met betekenisvolle contexten van de eerste graad.</p>
		06.0 3	De leerlingen ronden zinvol af en schatten resultaten van bewerkingen in betekenisvolle contexten.

			<p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strategieën om handig te rekenen <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met betekenisvolle contexten van de eerste graad.</p>
06.0 4	<p>De leerlingen analyseren meetkundige objecten met behulp van eigenschappen en meetkundige relaties in het vlak.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eigenschappen van meetkundige objecten: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoeken bij twee evenwijdige rechten en een snijlijn ▪ Hoekensom in driehoeken en vierhoeken ▪ Gelijkzijdige en gelijkbenige driehoeken ▪ Zijden, hoeken en diagonalen in vierhoeken - Meetkundige relaties: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Evenwijdigheid, loodrechte stand, symmetrie met symbolen ($\parallel$, $\perp$, $\perp$) - Merkwaardige lijnen in driehoeken: bissectrice, hoogtelijn, middelloodlijn en zwaartelijn - Classificatie van driehoeken en van vierhoeken 	06.0 4	<p>De leerlingen identificeren meetkundige objecten en relaties in het vlak in betekenisvolle contexten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Meetkundige objecten: rechte, lijnstuk, soorten hoeken, soorten driehoeken, soorten vierhoeken, veelhoek, cirkel - Meetkundige relaties: evenwijdig, snijdend, loodrecht - Meting van hoekgrootte en lengte van een lijnstuk
06.0 5	<p>De leerlingen construeren meetkundige objecten met gegeven eigenschappen in het vlak.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Meetkundige objecten: lijnstukken, merkwaardige lijnen, driehoeken, vierhoeken en cirkels 	06.0 5	<p>De leerlingen stellen vlakke meetkundige objecten grafisch voor in betekenisvolle contexten.</p>
06.0 6	<p>De leerlingen passen congruentiekenmerken van driehoeken toe.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Congruentiekenmerken: ZZZ, ZHZ, HZH, ZZ90° - Symbool $\cong$ 	06.0 6	<p>De leerlingen berekenen omtrek en oppervlakte van vlakke figuren in betekenisvolle contexten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Omtrek van driehoek en vierhoek als som van de lengtes van de zijden - Omtrek van cirkel met gegeven formule - Oppervlakte van een rechthoek als product van de lengtes van de lange en korte zijde - Oppervlakte van driehoek en cirkel met gegeven formule

06.0 7	<p>De leerlingen leggen het verband tussen een vlakke figuur en haar beeld onder een transformatie van het vlak.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Translatie over een vector, spiegeling om een as, spiegeling om een punt en rotatie rond een centrum over een hoek - Eigenschappen van transformaties - Verband tussen transformaties en congruentie - Verband tussen transformaties en symmetrie 	06.0 7	<p>De leerlingen benoemen aan de hand van 2D- en 3D-voorstellingen meetkundige objecten in de ruimte in betekenisvolle contexten: kubus, balk, piramide, bol, kegel, cilinder.</p>
06.0 8	<p>De leerlingen berekenen omtrek en oppervlakte van vlakke figuren: driehoek, trapezium, parallellogram, ruit, rechthoek, vierkant en cirkel.</p>	06.0 8	<p>De leerlingen berekenen met gegeven formule het volume van ruimtefiguren in betekenisvolle contexten: kubus en balk.</p>
06.0 9	<p>De leerlingen analyseren aan de hand van 2D- en 3D-voorstellingen meetkundige objecten in de ruimte: kubus, balk, piramide, bol, kegel en cilinder.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Snijdende, kruisende en evenwijdige rechten - Perspectief, aanzichten en verlies van informatie - Herkenning van symmetrie 	06.0 9	<p>De leerlingen hanteren coördinaten in het vlak in betekenisvolle contexten.</p>
06.1 0	<p>De leerlingen berekenen oppervlakte en volume van ruimtefiguren: kubus, balk en cilinder.</p>	06.1 0	<p>De leerlingen voeren een beschrijvend statistisch onderzoek uit met niet-gegroepeerde gegevens van één grootte in betekenisvolle contexten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tabel met absolute frequenties - Staafdiagram, cirkeldiagram, lijndiagram - Rekenkundig gemiddelde, mediaan

06.1 1	De leerlingen gebruiken letters als onbekenden, als variabelen en voor veralgemeningen.	06.1 1	De leerlingen lossen vanuit betekenisvolle contexten problemen op door wiskundige concepten en vaardigheden in te zetten. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met wiskundige concepten en vaardigheden en met betekenisvolle contexten van de eerste graad.
06.1 2	De leerlingen rekenen met algebraïsche uitdrukkingen. Onderliggende (kennis)elementen: - Optelling, aftrekking en vermenigvuldiging met eigenschappen en rekenregels - Uitwerking van merkwaardige producten tot een som: $(a+b)^2$ en $(a+b)(a-b)$		
06.1 3	De leerlingen bepalen de getalwaarde van een algebraïsche uitdrukking.		
06.1 4	De leerlingen hanteren coördinaten in het vlak. Onderliggende (kennis)elementen: - Notatie (x, y)		
06.1 5	De leerlingen analyseren recht en omgekeerd evenredige verbanden tussen grootheden. Onderliggende (kennis)elementen: - Tabel en grafiek - Formules $y/x=c$ en $x.y=c$ met c de evenredigheidsfactor		
06.1 6	De leerlingen stellen formules op die regelmaat in eenvoudige patronen en schema's beschrijven.		
06.1 7	De leerlingen lossen vergelijkingen van de eerste graad op in één onbekende in de verzameling van de rationale getallen.		
06.1 8	De leerlingen voeren een beschrijvend statistisch onderzoek uit met niet-gegroepeerde gegevens van één grootheid.		

	<p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tabel met absolute frequenties - Staafdiagram, cirkeldiagram, lijndiagram - Mediaan, rekenkundig gemiddelde, modus, variatiebreedte 		
06.1 9	<p>De leerlingen beargumenteren wiskundige redeneringen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Als dan-relatie (implicatie, symbool $\Rightarrow$), als-en-slechts-als-relatie (equivalentie, symbool $\Leftrightarrow$) <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten van de eerste graad</p>		
06.2 0	<p>De leerlingen voeren bewerkingen met twee verzamelingen uit: doorsnede, unie en verschil.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Element, deelverzameling - Symbolen $\in, \notin, \subset, \not\subset, \cap, \cup, \setminus$ - Venndiagram 		
06.2 1	<p>De leerlingen lossen vraagstukken en problemen op door te mathematiseren en demathematiseren en door gebruik te maken van heuristieken.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten van de eerste graad.</p>		
06.2 2	<p>De leerlingen gebruiken ICT om berekeningen uit te voeren en grafische voorstellingen te maken.</p> <p><i>Voetnoot:</i></p>		

	Rekening houdend met concepten van de eerste graad.		
06.2 3	De leerlingen beschrijven fenomenen uit de realiteit aan de hand van wiskundige concepten uit de eerste graad.		
06.2 4	De leerlingen leggen de samenhang tussen de verschillende organisatieniveaus in een plantaardig en dierlijk organisme uit met de cel als basiseenheid.		
06.2 5	De leerlingen leggen het belang van fotosynthese uit. Onderliggende (kennis)elementen: - Energieomzetting, stofomzetting en stofuitwisseling - Transport in een organisme	06.1 2	De leerlingen illustreren het belang van fotosynthese.
06.2 6	De leerlingen leggen uit hoe stofomzettingen, stofuitwisselingen en energieomzettingen het functioneren van de mens en dieren mogelijk maken. Onderliggende (kennis)elementen: - Transport in een organisme - Ademhalingsstelsel, spijsverteringsstelsel, bloedvatenstelsel	06.1 3	De leerlingen leggen het belang van voeding uit voor het functioneren van de mens. Onderliggende (kennis)elementen: - Functie en samenhang van spijsverteringsstelsel, ademhalingsstelsel en bloedvatenstelsel
06.2 7	De leerlingen illustreren voortplantingswijzen van planten en dieren. Onderliggende (kennis)elementen: - Aseksuele en seksuele voortplanting	06.1 4	De leerlingen illustreren voortplantingswijzen van planten en dieren. Onderliggende (kennis)elementen: - Aseksuele en seksuele voortplanting
06.2 8	De leerlingen leggen het verloop van de voortplanting bij de mens uit. Onderliggende (kennis)elementen: - Functie van organen van het voortplantingsstelsel	06.1 5	De leerlingen leggen het verloop van de voortplanting bij de mens uit. Onderliggende (kennis)elementen: - Functie van organen van het voortplantingsstelsel

06.2 9	<p>De leerlingen analyseren voor een biotoop de onderlinge relaties tussen verschillende organismen en de rol van biotische en abiotische factoren.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Biodiversiteit - Verband tussen kenmerken van een organisme, zijn omgeving en zijn overleven 	06.1 6	<p>De leerlingen illustreren voor een biotoop de onderlinge relaties tussen verschillende organismen en de rol van biotische en abiotische factoren.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Biodiversiteit - Verband tussen kenmerken van een organisme, zijn omgeving en zijn overleven
06.3 0	<p>De leerlingen leggen het verschil uit tussen een chemisch en een fysisch verschijnsel aan de hand van het deeltjesmodel.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <p>Fysische verschijnselen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aggregatietoestanden, faseovergangen - Thermische uitzetting, krimp <p>Chemische verschijnselen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verbindingen en atomen in functie van chemische omzetting 	06.1 7	<p>De leerlingen leggen het verschil uit tussen een chemisch en een fysisch verschijnsel aan de hand van het deeltjesmodel in betekenisvolle contexten.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <p>Fysische verschijnselen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aggregatietoestanden, faseovergangen - Thermische uitzetting, krimp <p>Chemische verschijnselen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Chemische omzetting
06.3 1	<p>De leerlingen leggen het verschil uit tussen mengsels en zuivere stoffen aan de hand van het deeltjesmodel in betekenisvolle contexten.</p>	06.1 8	<p>De leerlingen illustreren het verschil tussen zuivere stoffen en mengsels aan de hand van het deeltjesmodel in betekenisvolle contexten.</p>
06.3 2	<p>De leerlingen beschrijven energieomzettingen in systemen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Energievormen: thermische energie, elektrische energie, potentiële energie, kinetische energie, stralingsenergie, chemische energie 	06.1 9	<p>De leerlingen beschrijven energieomzettingen aan de hand van voorbeelden uit het dagelijkse leven.</p>
06.3 3	<p>De leerlingen leggen het verband tussen krachten en hun uitwerking in betekenisvolle contexten.</p>	06.2 0	<p>De leerlingen illustreren krachten en hun uitwerking in betekenisvolle contexten.</p>

	Onderliggende (kennis)elementen: - Grootte, richting en zin van een kracht		
06.3 4	De leerlingen leggen het verband tussen massadichtheid, volume en massa. Onderliggende (kennis)elementen: - Massadichtheid als verhouding		
06.3 5	De leerlingen leggen het verband tussen constante snelheid, verplaatsing en tijdsduur. Onderliggende (kennis)elementen: - Constante snelheid als verhouding		
06.3 6	De leerlingen analyseren eigenschappen van materialen en grondstoffen in functie van een probleemstelling. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	06.2 1	De leerlingen passen methodes toe om eigenschappen van materialen en grondstoffen vast te stellen in functie van een probleemstelling. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
06.3 7	De leerlingen analyseren principes van de bouw en werking van technische systemen, hun deelsystemen, onderdelen en hun onderlinge samenhang in een energiesysteem en een informatieverwerkend systeem en in minstens 1 van de volgende systemen: een constructiesysteem, een transportsysteem en een biotechnische systeem.	06.2 2	De leerlingen analyseren principes van de bouw en werking van technische systemen, hun deelsystemen, onderdelen en hun onderlinge samenhang in een energiesysteem en een informatieverwerkend systeem en in minstens 1 van de volgende systemen: een constructiesysteem, een transportsysteem en een biotechnische systeem.
06.3 8	De leerlingen doorlopen een technisch proces om een technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria. Onderliggende (kennis)elementen: - Ontwerp- en productieproces <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	06.2 3	De leerlingen doorlopen een technisch proces om een technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria. Onderliggende (kennis)elementen - Ontwerp- en productieproces <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

06.3 9	De leerlingen werken op een veilige en duurzame manier met materialen, stoffen, organismen en technische systemen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	06.2 4	De leerlingen werken op een veilige en duurzame manier met materialen, organismen, stoffen en technische systemen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
06.4 0	De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid meetinstrumenten en hulpmiddelen.	06.2 5	De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid meetinstrumenten en hulpmiddelen.
06.4 1	De leerlingen gebruiken gepaste grootheden en eenheden in een correcte weergave. Onderliggende (kennis)elementen: - Grootteorde en maatbesef van de grootheden tijd, lengte, oppervlakte, inhoud/volume, massa, spanning, kracht, energie. - Herleiding van courante eenheden.	06.2 6	De leerlingen gebruiken gepaste grootheden en eenheden in een correcte weergave. Onderliggende (kennis)elementen: - Grootteorde en maatbesef van de grootheden tijd, lengte, oppervlakte, inhoud/volume, massa, spanning en energie. - Verband tussen verandering in een courante eenheid en verandering in een maatgetal bij herleidingen.
06.4 2	De leerlingen voeren onderzoek aan de hand van een wetenschappelijke methode om kennis te ontwikkelen en om vragen te beantwoorden. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten van de eerste graad.	06.2 7	De leerlingen passen een wetenschappelijke methode toe om vragen te beantwoorden. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten van de eerste graad.
06.4 3	De leerlingen ontwerpen een oplossing voor een probleem door wetenschappen, technologie of wiskunde geïntegreerd aan te wenden. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten van de eerste graad en de context waarin dit minimumdoel aan bod komt.	06.2 8	De leerlingen ontwerpen een oplossing voor een probleem door wetenschappen, technologie of wiskunde geïntegreerd aan te wenden. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten van de eerste graad en de context waarin dit minimumdoel aan bod komt.

06.4 4	De leerlingen illustreren de wisselwerking tussen wetenschappen, technologie, wiskunde en de maatschappij aan de hand van maatschappelijke uitdagingen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin dit minimumdoel aan bod komt.		
Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie - Basisgeletterdheid			
BG06 .01	De leerling voert met functioneel gebruik van ICT eenvoudige berekeningen uit met natuurlijke, positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma, procenten en verhoudingen in betekenisvolle contexten. Onderliggende (kennis)elementen: - Schatting grootteorde van resultaten, zinvolle afronding - Verhoudingstabel	BG06 .01	De leerling voert met functioneel gebruik van ICT eenvoudige berekeningen uit met natuurlijke, positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma, procenten en verhoudingen in betekenisvolle contexten. Onderliggende (kennis)elementen: - Schatting grootteorde van resultaten, zinvolle afronding - Verhoudingstabel
BG06 .02	De leerling gebruikt maatgetallen en eenheden van grootheden in betekenisvolle contexten. Onderliggende (kennis)elementen: - Grootteorde en maatbesef van de grootheden tijd, lengte, oppervlakte, inhoud/volume en massa	BG06 .02	De leerling gebruikt maatgetallen en eenheden van grootheden in betekenisvolle contexten. Onderliggende (kennis)elementen: - Grootteorde en maatbesef van de grootheden tijd, lengte, oppervlakte, inhoud/volume en massa
BG06 .03	De leerling gebruikt informatie uit eenvoudige tabellen en diagrammen in betekenisvolle contexten.	BG06 .03	De leerling gebruikt informatie uit eenvoudige tabellen en diagrammen in betekenisvolle contexten.
BG06 .04	De leerling berekent de omtrek van een vierhoek en de oppervlakte van een rechthoek in betekenisvolle contexten. Onderliggende (kennis)elementen: - Omtrek van een vierhoek als som van de lengtes van de zijden - Oppervlakte van een rechthoek als product van de lengtes van de lange en korte zijde	BG06 .04	De leerling berekent de omtrek van een vierhoek en de oppervlakte van een rechthoek in betekenisvolle contexten. Onderliggende (kennis)elementen: - Omtrek van een vierhoek als som van de lengtes van de zijden - Oppervlakte van een rechthoek als product van de lengtes van de lange en korte zijde

Sleutelcompetentie 7: Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven			
07.0 1	De leerlingen lichten de betekenis, de principes en de werking van de democratische rechtsstaat en hun verantwoordelijkheid daarin toe. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	07.0 1	De leerlingen lichten de betekenis, de principes en de werking van de democratische rechtsstaat en hun verantwoordelijkheid daarin toe. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
07.0 2	De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	07.0 2	De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
07.0 3	De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	07.0 3	De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
07.0 4	De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	07.0 4	De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 8: Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn			
08.0 1	De leerlingen bouwen een historisch referentiekader op met structuurbegrippen, scharnierpunten en	08.0 1	De leerlingen situeren historische elementen uit hun leefwereld en historische fenomenen in tijd en ruimte

	<p>kenmerken eigen aan de prehistorie, het oude nabije oosten en de klassieke oudheid.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De zeven periodes van het westerse historisch referentiekader: de prehistorie, het oude nabije oosten, de klassieke oudheid, de middeleeuwen, de vroegmoderne tijd, de moderne tijd en de hedendaagse tijd - Structuurbegrippen met betrekking tot de drie dimensies van het historisch referentiekader: tijd, ruimte en de maatschappelijke domeinen (politiek, sociaal, cultureel en economisch) 		<p>op een gegeven tijdlijn met de courante historische periodes en op een kaart.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De zeven periodes van het courante westerse referentiekader: de prehistorie, het oude nabije oosten, de klassieke oudheid, de middeleeuwen, de vroegmoderne tijd, de moderne tijd en de hedendaagse tijd
08.0 2	De leerlingen lichten verbanden toe tussen de maatschappelijke domeinen voor samenlevingen uit de prehistorie, het oude nabije oosten en de klassieke oudheid.		
08.0 3	De leerlingen vergelijken kenmerken van bestudeerde samenlevingen in eenzelfde periode en tussen periodes.		
08.0 4	De leerlingen illustreren beperkingen van de westerse periodisering voor de bestudeerde periodes.		
08.0 5	De leerlingen analyseren kritisch verschillende soorten historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes in functie van een historische vraag.		
08.0 6	De leerlingen vergelijken historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes in functie van een historische vraag.	08.0 2	De leerlingen vergelijken aangereikte bronnen over eenzelfde historisch fenomeen met aandacht voor de maker(s) van de bronnen.
08.0 7	De leerlingen beantwoorden een historische vraag aan de hand van historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes en historische redeneerwijzen.		
08.0 8	De leerlingen lichten de invloed toe van de eigen standplaatsgebondenheid op historische beeldvorming met betrekking tot de bestudeerde periodes.	08.0 3	<p>De leerlingen leggen aan de hand van voorbeelden gelijkenissen en verschillen uit tussen heden en verleden.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>

08.0 9	De leerlingen illustreren hoe mythevorming rond historische fenomenen historische beeldvorming vervormt. Onderliggende (kennis)elementen: - Onderscheid tussen verleden en geschiedenis	08.0 4	De leerlingen lichten betekenissen toe van historische fenomenen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 9: Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn			
09.0 1	De leerlingen situeren absoluut en relatief personen, plaatsen en patronen op relevante ruimtelijke schaalniveaus. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met personen, plaatsen en patronen die in de eerste graad aan bod komen.	09.0 1	De leerlingen lokaliseren zichzelf en plaatsen met behulp van lokalisatie- en oriëntatietechnieken.
09.0 2	De leerlingen beschrijven kenmerken van fysischgeografische en sociaalgeografische landschapsvormende lagen.	09.0 2	De leerlingen illustreren natuurlijke en menselijke landschapselementen in een landschap.
09.0 3	De leerlingen analyseren relaties tussen landschapsvormende lagen van plaatsen om verschillen tussen landschappen te verklaren.	09.0 3	De leerlingen illustreren eenvoudige ruimtelijke relaties in een landschap.
09.0 4	De leerlingen illustreren ruimtelijke patronen op verschillende schaalniveaus.		
09.0 5	De leerlingen illustreren dat landschappen evolueren op korte en lange termijn onder invloed van fysischgeografische en sociaalgeografische veranderingen.	09.0 4	De leerlingen illustreren dat landschappen veranderen onder invloed van natuurlijke oorzaken en menselijke ingrepen.
09.0 6	De leerlingen analyseren gevolgen van veranderingen in landschappen voor de mens en voor zijn leefomgeving.		
09.0 7	De leerlingen lokaliseren zichzelf en plaatsen aan de hand van lokalisatie- en oriëntatietechnieken.		
09.0 8	De leerlingen zetten terreintechnieken en geografische hulpbronnen met inbegrip van GIS-viewers functioneel in.	09.0 5	De leerlingen zetten geografische hulpbronnen met inbegrip van GIS-viewers functioneel in.

	<i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.		<i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 10: Competenties inzake duurzaamheid			
Omwille van de verwevenheid van deze sleutelcompetentie met andere sleutelcompetenties zoals SC 6 (Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie), SC 7 (Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven) en SC 9 (Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn) zijn er geen aparte eindtermen geformuleerd.			
Sleutelcompetentie 11: Financiële en economische competenties			
11.0 1	De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met hun behoeften, met een persoonlijk budget en een beschikbaar gezinsbudget en met factoren die hun koopgedrag beïnvloeden. Onderliggende (kennis)elementen: - Reële en gecreëerde behoeften - Sparen en lenen - Belang van persoonlijk administratiebeheer	11.0 1	De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met hun behoeften, met een persoonlijk budget en een beschikbaar gezinsbudget en met factoren die hun koopgedrag beïnvloeden. Onderliggende (kennis)elementen: - Reële en gecreëerde behoeften - Sparen en lenen - Belang van persoonlijk administratiebeheer
11.0 2	De leerlingen beoordelen courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen op het vlak van veiligheid, risico's en kosten. Onderliggende (kennis)elementen: - Fraude	11.0 2	De leerlingen beoordelen courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen op het vlak van veiligheid, risico's en kosten. Onderliggende (kennis)elementen: - Fraude
11.0 3	De leerlingen lichten de rol van gezinnen, bedrijven en overheid in de economie toe. Onderliggende (kennis)elementen: - Inkomsten en uitgaven - Consumeren en produceren - Maatschappelijk verantwoord ondernemen - Profit en non-profit	11.0 3	De leerlingen lichten de rol van gezinnen, bedrijven en overheid in de economie toe. Onderliggende (kennis)elementen: - Inkomsten en uitgaven - Consumeren en produceren - Maatschappelijk verantwoord ondernemen - Profit en non-profit
Sleutelcompetentie 12: Juridische competenties			
Omwille van de verwevenheid van deze sleutelcompetentie met sleutelcompetenties zoals SC 7 (Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven) en SC 11 (Economische en financiële competenties) zijn er geen aparte eindtermen geformuleerd.			

Sleutelcompetentie 13: Leercompetenties met inbegrip van onderzoeks-competenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken			
13.0 1	De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij.	13.0 1	De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij.
13.0 2	De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	13.0 2	De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
13.0 3	De leerlingen gebruiken school- en vaktaal. <i>Voetnoot:</i> Relevante vakterminologie. Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	13.0 3	De leerlingen gebruiken school- en vaktaal. <i>Voetnoot:</i> Relevante vakterminologie. Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
13.0 4	De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	13.0 4	De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 14: Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid			
Omwille van de verwevenheid van deze sleutelcompetentie met sleutelcompetenties zoals SC 1 (Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op het vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid) en SC 5 (Sociaal-relatieve competenties) zijn er geen aparte eindtermen geformuleerd.			
Sleutelcompetentie 15: Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties			
15.0 1	De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeproces. <i>Voetnoot:</i>	15.0 1	De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeproces. <i>Voetnoot:</i>

	Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.		Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
15.0 2	De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	15.0 2	De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 16: Cultureel bewustzijn en culturele expressie			
16.0 1	De leerlingen beschrijven kunst- en cultuuruitingen vanuit eigen waarneming.	16.0 1	De leerlingen beschrijven kunst- en cultuuruitingen vanuit eigen waarneming.
16.0 2	De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	16.0 2	De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
16.0 3	De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	16.0 3	De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
16.0 4	De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkelingen van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	16.0 4	De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkelingen van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
16.0 5	De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkelingen van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.	16.0 5	De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkelingen van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Bijlage 2 – Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar dat gericht is op het hoger onderwijs

De onderstaande teksten zijn in hun globaliteit de (specifieke) eindtermen die conform de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, letterlijk worden opgenomen in de leerplannen.

1. Eindtermen

Sleutelcompetentie 2: Competenties in het Nederlands	
02.01	De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie: Complexe structuur Herkenbare samenhang Standaardnederlands en andere taalvariëteiten Frequente en laagfrequente woorden Figuurlijk taalgebruik Concrete tot algemene inhoud Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid Langere, complexere zinnen Grote variatie aan tekstsoorten Bijkomend voor mondelinge receptie: - Normaal spreektempo
02.02	De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
02.03	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie
02.04	De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten van de geproduceerde tekst Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
02.05	De leerlingen vatten doelgericht een geschreven tekst schriftelijk samen. Tekstkenmerken voor schriftelijke receptie Minimumvereisten van de geproduceerde tekst: Herformulering op het vlak van woordgebruik en zinsbouw

02.06	<p>De leerlingen spreken en schrijven doelgericht. Minimumvereisten voor productie:</p> <p>Herkenbare tekstopbouw</p> <p>Gepaste tekststructuur; vaste tekststructuren</p> <p>Herkenbare tekstverbanden</p> <p>Frequente en laagfrequente woorden</p> <p>Figuurlijk taalgebruik</p> <p>Gepast register</p> <p>Concrete tot algemene inhoud</p> <p>Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid</p> <p>Grote variatie aan tekstsoorten</p> <p>Bijkomend voor schriftelijke productie:</p> <p>Tekstopbouwende elementen</p> <p>Gepaste lay-out</p> <p>Standaardnederlands met aandacht voor spelling, interpunctie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid</p> <p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <p>Gepaste lichaamstaal</p> <p>Standaardnederlands met aandacht voor uitspraak, intonatie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid</p> <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>
02.07	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p>
02.08	<p>De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.</p> <p><i>Voetnoot:</i> Het minimumdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere minimumdoelen binnen sleutelcompetentie 2.</p>

	Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
02.09	De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor productie
02.10	De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Onderliggende (kennis)elementen: Woordvorming: tussenklank, verbuiging, vervoeging Woordsoorten: betrekkelijk voornaamwoord Betekenisrelaties: antoniem Herkomst van woorden Gevoelswaarde van woorden: eufemisme en dysfemisme Vormen van humor Zinsdelen: handelend voorwerp Woordvolgorde: bijzin, inversie Zinssoorten: ondergeschikte en nevengeschikte zinnen, actieve en passieve zinnen Spelling van in te zetten woorden
02.11	De leerlingen passen inzicht in taalgebruik toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen. Onderliggende (kennis)elementen: Vaste tekststructuren Talige elementen om tekstverbanden uit te drukken Communicatiemodel: effect, ruis Effecten van multimediale elementen Argumentatieve teksten met inbegrip van: stelling, tegenargument, drogreden
02.12	De leerlingen illustreren het effect van taaluitingen, taalvariëteiten en talen op identiteitsvorming en sociale omgang.
02.13	De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Sleutelcompetentie 3: Competenties in andere talen	
03.01	<p>De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.</p> <p>Teksten in het Engels of in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie:</p> <p>Tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit</p> <p>Vrij grote en herkenbare samenhang</p> <p>Hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een beperkte waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke, professionele en educatieve domein</p> <p>Concrete tot vrij algemene inhoud</p> <p>Niet al te hoge informatiedichtheid</p> <p>Zinsbouw met een beperkte mate van complexiteit</p> <p>Vrij korte en af en toe iets langere teksten</p> <p>Variatie aan tekstsoorten</p> <p>Bijkomend voor schriftelijke receptie:</p> <p>Vrij duidelijke lay-out</p> <p>Bijkomend voor mondelinge receptie:</p> <p>Met een beperkte mate van achtergrondruis</p> <p>Normaal spreektempo met weinig pauzes</p> <p>Ondersteunende maar natuurlijke intonatie</p> <p>Heldere uitspraak, duidelijke articulatie</p> <p>Met lichte afwijking ten opzichte van de standaardtaal</p>
03.02	<p>De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.</p> <p>Teksten in het Engels of in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p>
03.03	<p>De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.</p> <p>In het Engels of in het Frans</p> <p>Minimumvereisten voor productie:</p>

	<p>Gepaste en herkenbare tekststructuur</p> <p>Duidelijk herkenbare tekstverbanden</p> <p>Beheersing van frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen om zich uit te drukken over een beperkte waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke, professionele en educatieve domein, al kunnen lexicale beperkingen leiden tot herhaling, tot omhaal van woorden en tot moeite met formulering</p> <p>Concrete tot vrij algemene inhoud</p> <p>Over het algemeen redelijk goede beheersing van eerder en nieuwverworven grammaticale structuren, maar met merkbare invloed vanuit de moedertaal; fouten komen voor, maar begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang</p> <p>Enkelvoudige en eenvoudig samengestelde zinnen</p> <p>Gepast register</p> <p>Vrij beperkte lengte</p> <p>Variatie aan tekstsoorten</p> <p>Bijkomend voor schriftelijke productie:</p> <p>Duidelijk herkenbare tekstopbouw en tekstopbouwende elementen: titel, alinea</p> <p>Gepaste lay-out</p> <p>Heldere doorlopende tekst die over het algemeen te begrijpen is; spelling, leestekengebruik en lay-out staan tekstbegrip niet in de weg</p> <p>Bijkomend voor mondelinge productie:</p> <p>Gepaste lichaamstaal</p> <p>Uitspraak is over het algemeen duidelijk te verstaan en begrip van de boodschap komt meestal niet in het gedrang ondanks mogelijke uitspraakfouten</p> <p>Kan zich betrekkelijk vlot uitdrukken ondanks regelmatige pauzes of herstelacties</p> <p>Met behulp van ondersteunende middelen</p>
03.04	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.</p> <p>In het Engels of in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p> <p>Bijkomend voor mondelinge en schriftelijke interactie:</p> <p>Gepaste beleefdheidsconventies bij taalhandelingen</p> <p>Bijkomend voor mondelinge interactie:</p>

	<p>Kan onvoorbereid deelnemen aan een eenvoudig gesprek, maar zal soms moeten vragen om herhaling van bepaalde woorden en zinnen</p> <p>Kan een eenvoudig gesprek beginnen, gaande houden en beëindigen</p> <p>Kan elementen uit het gesprek herhalen om begrip te bevestigen</p>
03.05	<p>De leerlingen zetten doelgericht strategieën in ter ondersteuning van informatieverwerking en communicatieve handelingen.</p> <p>In het Engels of in het Frans</p> <p><i>Voetnoot:</i> Het minimumdoel wordt doelgericht ingezet in functie van alle andere minimumdoelen binnen sleutelcompetentie 3. Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>
03.06	<p>De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>In het Engels of in het Frans</p> <p>Tekstkenmerken voor receptie</p> <p>Minimumvereisten voor productie</p>
03.07	<p>De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <p>Voornaamwoorden: persoonlijk (als onderwerp en als lijdend [F] en meewerkend [F] voorwerp, met nadruk [F]); plaats van het persoonlijk voornaamwoord; onbepaald, betrekkelijk, en [F], y [F]</p> <p>Bijvoeglijke naamwoorden: trappen van vergelijking</p> <p>Hoofd- en rangtelwoorden</p> <p>Werkwoorden: ind. futur simple [F]; present perfect simple [E], present perfect continuous [E], past continuous [E], conditionnel présent [F], going to future [E]; do om iets te benadrukken [E]</p> <p>Frequente bijwoorden op -ment [F], -ly [E]</p> <p>Frequente modal verbs [E]</p> <p>Frequente voorzetselgroepen</p> <p>Genitiefvormen [E]</p> <p>Frequente onderschikkende voegwoorden</p>

	<p>Betrekkelijke bijzinnen met qui, que, dont, où [F]; met that, who, whose, which, when, where, why [E]</p> <p>The conditional (realis) [E]</p> <p>Uitspraak:</p> <ul style="list-style-type: none"> Specifieke grafieën en klanken Liaison, enchaînement [F] Letters van het alfabet Zinsklemtoon <p>Spelling van in te zetten woorden</p>
03.08	<p>De leerlingen drukken de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten uit. Teksten in het Engels of in het Frans</p> <p><i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.</p>
Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie	
06.01	<p>De leerlingen rekenen met reële getallen.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Optelling, aftrekking, vermenigvuldiging, deling, machtsverheffing met gehele exponenten, vierkantsworteltrekking met rekenregels en eigenschappen - Voorstelling van vierkantsworteltrekking als machtsverheffing met exponent 1/2 - Schatting grootteorde, afronding
06.02	De leerlingen passen de stelling van Pythagoras toe om meetkundige problemen op te lossen in het vlak.
06.03	De leerlingen herkennen functies en leggen het verband tussen verschillende representaties van een functie: verwoording, tabel, grafiek en voorschrift.
06.04	De leerlingen brengen met behulp van de grafiek, kenmerken van een functie in verband met de betekenisvolle situatie die door de functie beschreven wordt.
06.05	<p>De leerlingen bepalen het voorschrift, de grafiek, de tabel en de verwoording van een eerstegraadsfunctie als één van de andere representaties gegeven is.</p> <p>Onderliggende (kennis)elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Richtingscoëfficiënt - Snijpunt met de y-as
06.06	De leerlingen analyseren kenmerken van eerstegraadsfuncties: nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen.
06.07	De leerlingen lossen eerstegraadsvergelijkingen en -ongelijkheden in één onbekende grafisch op.
06.08	De leerlingen lossen eerstegraadsvergelijkingen in één onbekende algebraïsch op.

06.09	De leerlingen gebruiken modellen voor exponentiële groei. Onderliggende (kennis)elementen: - Beginwaarde, groeifactor
06.10	De leerlingen lossen telproblemen op met behulp van boomdiagrammen en venndiagrammen. Onderliggende (kennis)elementen: - Somregel, productregel, complementregel
06.11	De leerlingen bepalen kansen met behulp van boomdiagrammen en de wet van Laplace. Onderliggende (kennis)elementen: - Verband tussen relatieve frequentie en kans
06.12	De leerlingen verklaren het belang van representativiteit bij steekproeven voor het formuleren van statistische besluiten over een populatie.
06.13	De leerlingen gebruiken de normale verdeling als continu model bij gegeven data. Onderliggende (kennis)elementen: - Grafische beoordeling van de toepasbaarheid van het model - Rekenkundig gemiddelde en de standaardafwijking van de gegeven data als schatting voor de parameters van het model - Grafische betekenis van gemiddelde en standaardafwijking van een normaal verdeelde kansvariabele in termen van de Gausskromme - Histogram
06.14	De leerlingen berekenen kansen bij een normaal verdeelde kansvariabele.
06.15	De leerlingen beschrijven fenomenen uit de realiteit aan de hand van wiskundige concepten uit het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.
06.16	De leerlingen lossen vraagstukken en problemen op door te mathematiseren en demathematiseren en door gebruik te maken van heuristieken. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten uit het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.
06.17	De leerlingen gebruiken ICT om berekeningen uit te voeren en grafische voorstellingen te maken. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met concepten uit het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.

06.18	De leerlingen illustreren bij de mens hoe hormonale regeling en gezondheidsgedrag de vruchtbaarheid beïnvloeden.
06.19	De leerlingen leggen het overerven en de expressie van kenmerken bij organismen uit.
06.20	De leerlingen gebruiken een atoommodel om de structuur van atomen te beschrijven.
06.21	De leerlingen interpreteren de symbolische schrijfwijze van enkelvoudige en samengestelde stoffen.
06.22	De leerlingen interpreteren chemische reacties in termen van materie- en energie-uitwisseling.
06.23	De leerlingen reflecteren over aangereikte toepassingen of processen in het kader van duurzame chemie.
06.24	De leerlingen verklaren aan de hand van eigenschappen van golven fenomenen of toepassingen uit het dagelijks leven.
06.25	De leerlingen stellen krachten vectorieel voor en leggen het verband tussen de verandering van de bewegingstoestand van een lichaam en de resulterende kracht. Onderliggende (kennis)elementen: - Dynamische effecten van een resulterende kracht: versnellen, vertragen, van richting veranderen
06.26	De leerlingen illustreren de wisselwerking tussen wetenschappen, technologie, wiskunde en de maatschappij aan de hand van maatschappelijke uitdagingen. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
Sleutelcompetentie 13: Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken	
13.01	De leerlingen reflecteren cyclisch, vakspecifiek en vakoverschrijdend over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij.
13.02	De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
13.03	De leerlingen gebruiken school- en vaktaal. <i>Voetnoot:</i> Vakterminologie relevant voor het realiseren van de minimumdoelen basisvorming en de specifieke minimumdoelen. Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
13.04	De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. <i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Sleutelcompetentie 15: Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties	
15.01	De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocess.
	<i>Voetnoot:</i> Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

2. Specifieke eindtermen

Wetenschapsdomein 01: Algemene doorstroomcompetenties	
01.01.01	De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van het zevende leerjaar gericht op het hoger onderwijs.

Bijlage 3 – Onderwijsdoelen voor het zevende leerjaar dat gericht is op het hoger onderwijs waaruit de school minstens één onderwijsdoel kiest in functie van de doelgroep en de doorstroom

De onderstaande teksten zijn in hun globaliteit de (specifieke) eindtermen waaruit de school minstens 1 (specifieke) eindterm kiest in functie van de doelgroep en de doorstroom. De (specifieke) eindtermen worden conform de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, letterlijk opgenomen in de leerplannen.

1. Eindtermen

Sleutelcompetentie 6: Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie	
06.27	De leerlingen gebruiken de goniometrische getallen sinus, cosinus en tangens in rechthoekige driehoeken om meetkundige problemen op te lossen. Onderliggende (kennis)elementen: - Grondformule van de goniometrie
06.28	De leerlingen lossen stelsels van twee eerstegraadsvergelijkingen in twee onbekenden algebraïsch en grafisch op.

2. Specifieke eindtermen

Wetenschapsdomein 02: Moderne talen	
02.04.01	De leerlingen analyseren hoe de context de betekenis van een taaluiting beïnvloedt.
02.12.01	De leerlingen redigeren schriftelijke teksten op taalgebruik en consistentie. Onderliggende (kennis)elementen: - Criteria: Standaardnederlands, spelling, interpunctie, woordkeuze, zinsbouw, helderheid, stijl, vormcorrectheid, adequaatheid, tekstconventies, tekststructuur, registerkeuze
Wetenschapsdomein 06: Wiskunde	
06.09.01	De leerlingen rekenen met vectoren in het vlak. Onderliggende (kennis)elementen: - Bewerking: optelling en vermenigvuldiging met een getal - Norm met een vector en ontbinding van een vector in zijn componenten
06.10.01	De leerlingen bepalen het voorschrift of de grafiek van een tweedegraadsfunctie als de andere representatie gegeven is. Onderliggende (kennis)elementen: - Voorschrift $f(x)=a(x-p)^2+q$
06.10.02	De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen van de vorm $a(x-p)^2+q = 0$ algebraïsch op.

06.10.03	De leerlingen analyseren kenmerken van tweedegraadsfuncties: nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen, extremum en symmetrie ten opzichte van een verticale rechte.
Wetenschapsdomein 08: Biologie	
08.04.01	De leerlingen leggen uit dat beweging het resultaat is van een interactie tussen zenuw-, spier- en beenderstelsel.
Wetenschapsdomein 09: Chemie	
09.03.01	De leerlingen leggen het verband tussen de plaats en de eigenschappen van atomen in het PSE.
Wetenschapsdomein 10: Aardwetenschappen	
10.02.01	De leerlingen analyseren interacties en processen in ecosystemen.
Wetenschapsdomein 11: Fysica	
11.18.01	De leerlingen verklaren het effect van inwerkende krachten op de bewegingsverandering van een systeem aan de hand van de drie wetten van Newton.
11.18.02	De leerlingen berekenen spanning over, stroomsterkte door, weerstand en vermogen van een verbruiker.
Wetenschapsdomein 12: STEM	
12.01.01	De leerlingen ontwikkelen een oplossing voor een probleem door STEM-disciplines geïntegreerd toe te passen. Onderliggende (kennis)elementen: <ul style="list-style-type: none"> - Interactie tussen onderzoeken en ontwikkelen - Modelleren
12.03.01	De leerlingen passen geschikte labotechnieken toe om betrouwbare informatie te verzamelen met aandacht voor goede labopraktijken.
Wetenschapsdomein 13: Bewegingswetenschappen	
13.02.01	De leerlingen beschrijven bewegingsactiviteiten vanuit anatomisch, fysiologisch of biomechanisch perspectief.
Wetenschapsdomein 14: Gedragwetenschappen	
14.03.01	De leerlingen lichten sociaal gedrag toe. Onderliggende (kennis)elementen: <ul style="list-style-type: none"> - Sociaal gedrag: groepsprocessen, sociale beïnvloeding
14.04.01	De leerlingen passen pedagogische modellen toe op concrete opvoedingssituaties. Onderliggende (kennis)elementen: <ul style="list-style-type: none"> - Risicofactoren en beschermende factoren op micro-, meso- en macroniveau die de opvoeding beïnvloeden
Wetenschapsdomein 16: Economie	
16.04.01	De leerlingen analyseren de prijsvorming bij volkomen concurrentie. Onderliggende (kennis)elementen: <ul style="list-style-type: none"> - Prijselasticiteit
16.08.01	De leerlingen illustreren hoe een onderneming haar marketingmix samenstelt op basis van haar marketingstrategie.